

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging

OOST EN WEST

Opgericht door Kolonel
G. E. V. L. van Zuylen,
21 Maart 1900.

„Het Koloniaal belang
is een Algemeen
Nederlandsch belang.“

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland, bij vooruitbetaling . . . . . f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenland . . . . . „ 2.50
Afzonderlijke nummers . . . . . „ 0.05

Prijs der Advertentiën.

Per regel . . . . . f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels . . . . . „ 0.09
„ „ „ 1000 „ . . . . . „

Mededeelingen of Ingezonden Stukken moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie“, en gezonden aan de Presidente, 7a Heerengracht, Den Haag.
Voor Administratie en Verandering van Woonplaats wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, 212 Riouwstraat.
Voor Advertentiën tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG“, NIEUWE MOLSTRAAT 20, beiden den Haag.

Het hoofddoel der Vereeniging is:
Het verspreiden van populaire kennis omtrent onze Indië onder gansch het volk en het bevorderen der welvaart in die gewesten, om zodoende en ook door het verleen van onderlinge hulp, ware belangstelling en liefde te kweeken tusschen Nederland hier en ginds.

Het lidmaatschap bedraagt f 1.50 tot f 5.— 'sjaars, (voor Indië en het buitenland minstens f 2.50).

Zij die f 5 of meer contribueeren of een gift in één'schenken van f 100, zijn donateur(trice). (Zie het intekenbiljet op blz. 12.)

Aan alle donateurs en leden wordt kosteloos en franco het Koloniaal Weekblad toegezonden.

Inhoud van dit nummer:

Mededeelingen. — Voordrachten op Indisch Gebied. — Pers-kroniek. — Geen Malaria meer. — Uit de Oost-Indische Mail. — West-Indische Berichten. — Surinaamsche Schetsen. — Van Vreemde Koloniën. — Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië. — Feuilleton.

Mededeelingen.

ALGEMEENE VERGADERING van het

Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap

te houden op **Zaterdag 17 Maart 1906** des avonds **8 uur** in een der lokalen van de *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst*, **Marnixstraat 402**, bij het Leidscheplein te **Amsterdam**.

Voordracht door den Heer **F. J. P. Sachse**, 1e luitenant O. I. L.

Onderwerp:

**Mededeelingen omtrent het eiland
Ceram en zijne Bewoners.**

Opgehelderd door lichtbeelden.

Zendings-bijeenkomst.

Op **Maandag 19 Maart** ten **2½ uur** n.m. in het **Toussainthuis**, **Toussainkade 4a**.

Mededeelingen van **Mevrouw Bervoets** over:

Het Zendingswerk te Modjo-Warno.

Alle belangstellenden zijn hartelijk welkom.

Van de Afdeling Rotterdam:

Op **Zaterdag 24 Maart** des avonds ten **8 uur** zal in de **Groote Zaal van Tivoli**, **Coolsingel** door den Heer **C. Spat**, leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda, gehouden worden

Een voordracht met lichtbeelden

OVER

De Bedevaart naar Mekka.

Leden der Afdeling hebben vrijen toegang met 2 personen; **niet-leden** tegen f 0.50.

Van het Dag. Bestuur der Vereeniging:

Sinds verleden week ontvingen wij voor de arme slachtoffers van den watersnood op Midden-Java slechts:

Van J. . . . . te Apeldoorn f 1.—

Intusschen bracht de jongste mail ons meer dan ééne

droeve beschrijving van de groote ellende, die in de geteisterde streken geleden wordt; zoo o. a. in het onder-volgende verslag van Mej. Marie Jansz uit haar toevluchtsoord, *Pangoengsen*:

„De stormen zijn dit jaar wat later gekomen dan gewoonlijk. Enkele oogenblikken waren de rukwinden even hevig als verleden jaar, maar ze hielden gelukkig slechts zeer kort aan. Een paar huisjes der opgezetenen moesten verlaten worden, daar ze op instorten stonden; terwijl onze grootste *loemboeng* (rijstschuur) geheel tegen den grond sloeg. Er was juist een man in, doch terwijl verscheidene kippen, die er onder waren, geen tijd hadden om weg te komen en geheel verpletterd werden, kreeg de man binnen in de loemboeng niet het minste letsel. Zoo hebben we nog genoeg reden tot dankbaarheid.

„De berichten van den **vreeselijken watersnood** in deze residentie brachten ons gemoed in beweging. Ik zette het busje op tafel en vroeg wie een paar centen kon missen voor de noodlijdenden, waarop de meesten der ingezetenen vrijwillig hunne gaven kwamen brengen. Zelfs waren er een paar halve guldens in het busje (niet van Europeanen afkomstig). Deze kleine bijdrage mocht ik te Pati aan den officier van het Leger des Heils geven, met dringend verzoek, zich persoonlijk te willen belasten met de taak om dat geld ten voordeele van de ongelukkigen aan te wenden.

„Langzamerhand zullen er van hen ook wel hier een toevlucht komen zoeken; op 't oogenblik ontvangen ze voeding van de regeering. Eén van hen bracht een mijner mannen mee, toen hij zijn familie in die streken bezocht had, een gebrekkigen jongen, een wees, een toonbeeld van ellende. Een ander mijner mannen kwam met de tijding, dat twee kleine kinderen van zijn broer bij de overstroming waren verdronken.

„Enkelens hebben we kunnen helpen met wat geld om nog gauw wat padi-plantjes te koopen, daar al hun uitgezaaide padi verloren was gegaan. O! dat we in staat mochten zijn, om iets van de ellende daar te lenigen; en degenen, die van alles beroofd zijn, hier een schuilplaats aan te bieden!

Tegenwoordig komen er zeer velen uit de omliggende desas hier om hunne wonden te laten behandelen, soms veertig personen per dag. Verscheidenen van hen, met groote, leelijke gaten in beenen en voeten, zijn hier tijdelijk opgenomen.

„Mijn innigen dank betuig ik voor de ontvangen giften, die ons zoo juist van pas komen.”

Het Weekblad van Indië geeft, in N°. 42 van 11 Febr. j.l., drie illustraties: op de eerste ziet men onmetelijke uitgestrektheden land blank staan, bij de tweede stelt een onafzienbare waterplas den postweg van Demak nabij Batoe voor, terwijl de derde het treurige beeld vertoont van een verzakkend inlandsch huis, waaruit de bewoners vluchten, tot aan den hals door het nat wadend ieder een kind in de hoogte houdend; en daarbij staat o. a. te lezen:

„De aangerichte schade was ditmaal nog grooter dan gewoonlijk, omdat de bandjir vergezeld ging van een vrij hevigen storm, die onvergooid wat het water spaarde.

„Ik zou boven deze schets met recht kunnen schrijven „**Javanenwee**”. Ook een Javaan kan smart gevoelen ook zijn hart krimpt ineen, als hij ziet hoe zijn oogst vernield wordt.

„Ik zal hier vertellen van één der slachtoffers van den *bandjir*, van een ongelukkige, dien de watervloed be-roofde van zijn huis en haard en . . . . . van zijn eenig kind.

„Ik zal trachten weer te geven den overweldigenden indruk, welken de woeste natuurkrachten op mij maakte; hoe ik gevoelde met den armen Javaan, die in één nacht alles verloor, slechts 't hongerende lijf redde door . . . . . Allah's wil.”

Voordrachten op Indisch Gebied.

In deze onze rubriek van de vorige week verzuimden wij melding te maken van eene onlangs voor de „Marine vereeniging” te den Helder, door den kapitein-luitenant ter zee **H. T. Hoven**, gehouden lezing, welke sedert in brochure-vorm is uitgegeven onder den titel: „**De Toepassing der Draadlooze Telegrafie, speciaal in Ned.-Indië**”.

„Spreker heeft eerst gegeven eene beknopte verklaring van de werking der draadlooze telegrafie en van een station daartoe, gevolgd door een historisch overzicht van hare ontwikkeling, met de verschillende proefnemingen en de onderscheiden systemen.

Na eene nauwkeurige kostenberekening, komt hij echter, wat Ned.-Indië betreft, tot het resultaat, dat naar zijn oordeel, de zaak geen levensvatbaarheid heeft, zelfs met een Gouvernemenssubsidie of garantie van ongeveer een ton per jaar. Hij zou het betreuren als de Regeering, door de toezegging van een garantie, het oprichten van een maatschappij zou bevorderen die geen levensvatbaarheid heeft. Na eenigen tijd zou dit een teleurstelling zijn, zoowel voor de aandeelhouders als voor de oprichters, terwijl de Regeering en de marine er de dupe van zullen wezen.

„Wanneer men de draadlooze telegrafie in Ned.-Indië wil toepassen, ten dienste van handel en scheepvaart, men doe het op bescheiden schaal. Kleine stations, nabij de groote handelsplaatsen, die de vlaggeseninen der naderende schepen naar die plaatsen radiografisch overbrengen, zooals op het lichtschip *Elbe 1* geschiedt voor Hamburg, kunnen mogelijk van nut zijn.

„De marine heeft noodig een paar groote stations op Java, door gouvernementsambtenaren of voorloopig door eigen personeel bediend. Aan een concessie voor 38 stations heeft noch de scheepvaart, noch het Gouvernement behoefte. De exploitatie er van kan niet loonend zijn. De marinebelangen worden ernstig geschaad door het geven van de concessie.

Ook hebben wij ^{*} gezegd over hetgeen Mr. J. H. Ketjen, in de vergadering van het *Indisch Genootschap*, heeft ten beste gegeven over het **Gemeentewezen in Ned. Indië**. Hoewel spreker begon met te zeggen, dat het zijne bedoeling niet was kritiek uit te oefenen op de tegenwoordige regeling desbetreffende, brak hij toch een voor een bijna alle bepalingen af en gaf daarbij zoo vele en velerlei nieuwe denkbeelden te hooren dat wij ons oordeel daarover liever willen opschorten, tot ook deze lezing in brochurevorm is verschenen waarna het een en ander daaruit in verband met de belangrijke vraagstukken, die zij raken, behandeld kan worden.

Zaterdag 10 Maart ^{*} j. l. hield de heer **A. H. Berkhout**, oud houtvester bij het *Boschwezen* in *Ned. Indië* en leeraar aan de Hoogere Landbouwschool te *Wageningen*, in eene gezamenlijke vergadering der beide vereenigingen „*de Nederlandsche Afdeling van de Ned.-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw*” en „*Moeder-*

land en Koloniën», een voordracht over Caoutchouc.

Een volledig verslag er van zal eerstdaags verschijnen in *De Indische Mercur*. Wij wenschen hier slechts door een beknopt overzicht de aandacht op dit zoo belangrijke onderwerp te vestigen.

Ter aanschouwing waren eenige grootere en kleinere planten van verschillende soorten van caoutchouc-houdende boomen in de zaal aanwezig en lagen op de bestuurtafel monsters van caoutchouc ten toon gesteld. Natuurlijk ontbrak daarbij niet de *Ficus elastica*, waarin vele aanwezigen de kamerplant zullen hebben herkend, die in menig woonhuis en serre wordt aangetroffen en onder den naam van «*ficus*» algemeen bekend is.

Spreeker begon met er op te wijzen, dat hij plm. 6 jaren geleden in de eerste der beide genoemde vereenigingen (onder voorzitterschap van Kolonel van Zuylen, die er toen teeds de groote belangrijkheid voor onze Indiën van inzag), een voordracht over hetzelfde onderwerp heeft gehouden. Het gebruik, dat men sedert in de industrie van de caoutchouc is gaan maken, is veel grooter geworden, en ook in andere opzichten, kan thans een rooskleuriger beeld van deze cultuur worden gegeven, want niet alleen dat men veel omtrent de cultuur zelve heeft geleerd, maar het bekomen van goede *zaden* en *planten* is veel gemakkelijker geworden.

Caoutchouc, rubber, gomelastiek, gummi of hoe deze stof ook in de verschillende landen en talen genoemd wordt, werd en wordt nog dikwijls met *getah-pertja* verward. En toch is het onderscheid tusschen beide stoffen zeer groot, want de laatste is o. a. in het geheel niet *elastisch*, eene eigenschap, waaraan de caoutchouc juist hare waarde voor de industrie ontleent. De *getah-pertjah* wordt nagenoeg alleen gebruikt voor de *onderzeesche telegraaf-kabels*, hetgeen door de uitvinding van de *draadlooze telegrafie*, nog dreigt verminderd te worden.

In deze voordracht wordt de *getah pertja* verder geheel buiten beschouwing gelaten.

De caoutchouc of rubber wordt het meest gebruikt voor *banden* van rijwielen, automobielen, rijtuigen, geleiding-slangen. De jaarlijks benoodigde hoeveelheid vertegenwoordigt eene waarde van vele tientallen van miljoenen en neemt met elk jaar toe.

Caoutchouc-houdende boomsoorten treft men in de tropen bijna overal aan. In onze O. I. Koloniën wordt zij voornamelijk geleverd door den *Karet-boom*. Dit feit is nog zoo heel lang niet bekend, ten minste de heer *Berkhout* zelf wist daar niets van, toen hij zijn loopbaan als houtvester begon. Hij dacht toen, dat de caoutchouc, welke hij hier en daar had leeren kennen, van *animalen* oorsprong was.

De eerste caoutchouc werd verkregen uit Brazilië, voornamelijk uit de reusachtige wouden van de *Amazone rivier*, vandaar de naam *para-rubber*. Jaren lang werd de caoutchouc alleen uit de maagdelijke wouden gehaald, niet alleen in Brazilië, maar ook in Afrika, Azië, met

name in onze Oost-Indische bezittingen. Het was en is nog een echte roof-oogst. De meest toegankelijke streken in Brazilië zijn reeds geheel uitgeput, zoodat de winning van dit boschproduct hoe langer hoe moeilijker wordt. Het aftappen geschiedt op zulk een ruwe, onoordeelkundige wijze, dat het in den regel den dood van den boom tengevolge heeft. Dat is echter niet alleen in Brazilië het geval, ook op Banka, waar oudtijds heel veel *karetboomen* waren, vond spreker, bij eene door hem als houtvester gehouden inspectie, er niet één meer. Het is duidelijk, dat men thans ter verkrijging van den rubber als van zelf op de cultuur wordt aangewezen.

Onze Indische caoutchouc-boom, de *karet*, groeit ongelooflijk snel en is als gewas zeer taai. Van beide eigenschappen, *deugden* mag men zeggen, werden door spreker sterk sprekende staaltjes medegedeeld. De *karet* groeit zelfs op 4000 voet boven den zeespiegel, ofschoon hij op lager grond rijker aan caoutchouc is. Hij kan in den Oost-mousson van tijd tot tijd zeer goed wat water gebruiken en tiert daarom weliger in West- dan in Oost-Java.

Spreeker geeft een uitvoerige beschrijving van de manier, waarop het caoutchouc-houdende vocht wordt *afgetapt*, de verschillende wijzen, waarop daartoe insnijdingen in de schors worden gemaakt, waarbij een geschikt *mes*, waarvoor in het buitenland patent is genomen, wordt vermeld. Spreker vindt in den loop van den avond dikwijls gelegenheid om de cultuur der rubberboomen te vergelijken met die van de *kina*, en betoogt, dat voor de eerste niet dezelfde moeilijkheden zullen zijn weggelegd als voor de laatste. Terwijl de *kina-planten* al heel spoedig met *overproductie* en *daling van prijzen* hadden te worstelen, rijst de behoefte aan caoutchouc voortdurend, terwijl de prijs naar rato is toegenomen. Hebben de *kinine-fabrikanten* dikwijls den prijs van de *kinabast* ten nadeele van de planters kunnen drukken, bij de caoutchouc zal daarvoor niet gevreesd behoeven te worden.

De cultuur kan worden gedreven met *ijl-* en met *engplanting*. Uit economisch oogpunt biedt de *engplanting* voordeel aan, mits met het aftappen der jonge boomen, dat ook een doodtappen kan zijn, oordeelkundig worde te werk gegaan. De ouder wordende boomen, die blijven staan, kunnen dan vele jaren achtereen de bewerking doorstaan, en men heeft veel eerder productie, dan met de *ijlplanting* het geval is.

In verband met den landaard ginds, komt het spreker voor, dat de *rubber-cultuur* in Brazilië geen hooge vlucht zal nemen en weldra overvleugeld zal worden door de Engelsche planters, met name op Ceylon en in Malakka, en naar hij hoopt ook door de Nederlandsche. De laatsten zullen dan te eeniger tijd met hunne Engelsche collega's scherp moeten concurreren, maar gelet op hunne erkende bekwaamheid en ijver, en op de lage loonen in onze koloniën, komt het spreker voor, dat zij die concurrentie best aankunnen.

en eene korte broek, welke kleedingstukken zwart zijn voor de Ketek's en rood voor de Boetra's en een sjerp gelijk aan de dodot der pradjeroit's midji. Daarbij zijn de geweer- en werpspiesdragers met een zwarten koeloek gedekt, die met een gouden of verguld zilveren diadeem omkransd is en dragen de piekeniers een tulband met dien der pradjeroit's midji overeenkomende, maar die weder rood bij de Boetra's en zwart bij de Ketek's en bij allen met een golvenden band van gond omboord is.

De oedeng's zijn weder met bloemen en groen, de *trisoela's* der vaandels en de krissen in aller gordels met ontjen's of snoeren van melaties en andere geurige bloemen versierd.

Natuurlijk zijn ook de ontbloote armen en beenen met gele borh besmeerd. Trommen en fluiten begeleiden den marsch dezer dapperen en een paar signaalhoorns, evenals de trommen van oud hollandsch model, regelen, waar noodig, de beweging.

Als onderscheidingsteeken dragen de pandji's nog een gouden kaloeng om den hals. Vóór deze merkwaardige troonwacht staat aan elke zijde van de bangsal Mangoentoer een pradjeroit Langanastra en een hollandsche lijfwacht-dragonder op wacht, onbeweeglijk als waren zij in staat eene uitbarsting van den Merapi te verduren en als weleer de schildwachten van Pompeji, op hun post te sterven. Een ander paar dragonders houdt de wacht onder de tratag Tarobagoeng, boven de noordelijke sètinggiltrap en weert ieder, die de gemeenschap met den aloen-aloen langs dien weg zou willen onderhouden, zonder daartoe bevoegd te zijn.

De tratag Tarobagoeng rust slechts op vier zuilen (waarschijnlijk ijzeren kolommen) en is dus weinig geschikt, om meer dan een paar been en weër schilderende schildwachten tegen de middagzon te beschermen.

Dat het kampo ng- en desavolk daarbuiten alle beschikbare ruimte inneemt spreekt van zelf. Zij doen oogen en ooren genieten, zonder anderen dan zich zelf tot last te zijn en trotseeren daarvoor zonnegloed en plasregens

Ten slotte werden een aantal lichtbeelden ver-toond van verschillende soorten alleen staande caoutchouc-boomen, dan wel van een bosch of aanplant, van werkplaatsen, waarin de caoutchouc op min of meer volkomen wijze wordt bereid, enz.

Na eene korte pauze, welke gelegenheid schonk tot het bezichtigen van de *planten* en *monsters*, werd de vergadering heropend voor de gedachtenwisseling.

Door een der aanwezigen, den heer Th. Menno wordt den inleider gevraagd: aan welke wijze van voortteling door hem voor de *ficus elastica* de voorkeur wordt geschonken: aan die middels *uitzaaiing*, dan wel door *stekken*, en wat hem bekend is van het winnen der caoutchouc uit de *bladeren* van de boomen?

De heer Berkhout antwoordt hierop, dat *stekken* zijn af te raden, maar dat zoowel met *zaden* als met *ljankoqs* goede resultaten zijn verkregen. Waar de laatsten zoo goedkoop zijn te verkrijgen, bijv. à f0.00* per stuk, verdienen zij zeker aanbeveling.

De *getah-pertja* kan wel uit de bladeren van de die grondstofhoudende boomen worden verkregen, maar met de caoutchouc is dit niet het geval.

De heer W. Th. Matheeuwisen van Rotterdam geeft zijne tevredenheid over het gehoorde te kennen, dat geheel in overeenstemming is met wat hij zelf op dit gebied in de laatste jaren heeft waargenomen. Met des inleiders optimistisch oordeel over de goede kansen van de caoutchouc-cultuur voor de naaste toekomst stemt hij geheel in. Voorzeker zullen de planters den eersten tijd geen zwaren strijd hebben te voeren. Het is spreker bekend, dat de aandeelen van een Engelsche rubber-maatschappij, de *Salangar-Company*, op 800 pct. staan.

De heer Merens, directeur van een caoutchouc-fabriek te Haarlem, zegt, dat hij, als fabrikant, uit den aard der zaak, niet mede kan gaan met de blijdschap der planters over de hooge prijzen, waarop de caoutchouc zich steeds blijft handhaven. De fabriek, aan welker hoofd hij staat, werkt reeds tal van jaren, en aldaar heeft men aan de *para-rubber* de voorkeur leeren schenken boven andere caoutchouc-soorten. Het *Pama-noekan* product ziet er op het oog zeer goed uit, maar verliest na drie of vier jaar zijn veerkracht. Spreker vraagt aan inleider: hoe door dezen gedacht wordt over een rubber-soort van Mexikaanschen oorsprong, gewonnen door roofoogst op lianen, aan zijne fabriek bij wijze van *Ersatz-middel* geleverd?

De heer Berkhout antwoordt hierop, dat naar zijne meening de superioriteit van de Braziliënsche rubber alleen moet worden gezocht in het verschil van bereiding. Van de bedoelde Mexikaansche rubber heeft hij zeer geringe verwachting.

De heer Paehlig vreest, dat de planters zeer veel moeilijkheden zullen ondervinden, waar het geldt fondsen te krijgen voor de onderwerpelijke

met dezelfde onverstoorbare kalmte. Het is waar, daar staan enkele matjana's (javaansche politie-dienaren), maar zij hebben niet anders te doen dan het pad open te houden, waarlangs de troepen, de gamelan's en de goenoengan's of «bergen» van offersprijzen moeten défileeren. De gamelan «Kijahi Moenggang» zwijgt op een wenk van den Sultan en reeds klinken de trommen, bekkens en blaaswerktuigen van het eerste troepenkorps, «de Pradjeroit's Dakeng». Zij komen van achteren langs de westzijde van de bangsal Witana.

Alle troepen volgen denzelfden weg.

Bovendien heeft ons het geluid van den *poewi-poewi*, een blaasinstrument, dat van een rieten mondstukje voorzien is en alle eigenschappen, behalve de goede, van klarinet en hobo in zich vereenigt. De trage gang dezer krijgslieden zou ons aan een doodenmarsch doen denken, indien niet de grillige beweging van hoofden en schouders en van beenen en armen een lichten danspas verraadde, die ons Hollanders, wanneer we het niet beter wisten, aan beginnende dronkenschap zou doen gelooven. Daar zwenken ze om den hoek van de tratag heen. Zij zijn in witten lijfrok en lange broek met roode boorden en beenstrepen gekleed en dragen als alle andere pradjeroit's van den sultan, behalve die in oorspronkelijke javaansche dos gekleede, een wit katoenen voorschoot. Een zwart lederen steek, met pluim, bloemen en groen getooid, hangt op den witten hoofddoek en niet al te goed passende zwart lederen schoenen omsluiten de voeten. Een roode patroontasch en eene evenkleurige bajonetscheede bengelen aan roode schouderpassanten, die weder door ellenlange bloemensnoeren omkruist zijn. Elke soldaat is een geurige bloemenstandaard. Daar nadert de hoornblazer, die reeds bij de bangsal Witana een signaal heeft doen hooren, de tratag Tarobagoeng en zet hij den hoorn aan den mond, een oud hollandsch kopersignaal overstemt gedurende eenige oogenblikken de, wel wat eentonige, muziek en de man zwenkt links af en blijft staan.

Daar is reden voor, al koert hij immers op zijn marsch

FEUILLETON

Garebeg Moeloed of Mahomed's geboortefeest.

VI

Op een wenk van den Sultan verheft de gamelan «Kijahi Moenggoeng» zijn eentonigen zang en nu treden de pradjeroits Njoetra van beide zijden van de bangsal Witana naar voren op de bangsal Mangoentoer toe. Dit is het merkwaardigste van alle pradjeroits-korpsen, omdat het, op de geweren na, waarmede een deel der manschappen gewapend is, volkomen javaansch is van karakter, wapening en kleeding. Het bestaat uit verschillende afdelingen, die namen dragen aan de wajang (tooneelspel) ontleend. Twee hoofdafdelingen, op de kleur der kleeding en der vaandels na geheel aan elkander gelijk, zetten zich aan beide zijden van de bangsal met het front naar den troon neder; de Boetra's, wier vaandel eene roode schijf in een geel veld vertoont en wier kleeding rood is in hoofdkleur, aan de overzijde; de ketek's die zwart als hoofdkleur en een geel vaandel met eene zwarte schijf voeren, aan de westzijde. Elke hoofdafdeling wordt aangevoerd door een pandji die *Soegriwa* heet bij de Ketek's en *Rawana* bij de Boetra's en die met bogen gewapend zijn. De roode aanvoerder draagt bovendien den naam van *Prawira Djanaka*, de zwarte dien van *Prawira Permooti*. De dragers hunner pijlkokers heeten *Wanengbaja*; de vaandrags *Adisoera*. Elke hoofdafdeling bestaat weder uit drie onderafdelingen, de geweerdraggers, (*Pantjatngana*), de piekeniers (*Njangkraknjana*) en de met werpspietsen gewapenden, (*Troenadjaja*).

Beide vaandels zijn met een Siwaïtischen drietand gekroond, die «*kijatri Padma Sri Kresna*» genoemd wordt, alle manschappen dragen een wapenrok zonder mouwen

cultuur, zijnde de rentabiliteit van het daarin gestoken kapitaal op zoo langen termijn.

De heer *P. J. van Houten*, die voor beide verenigingen het presidium voert, zegt bij zijn dankbetuiging aan den spreker, hoe het hem persoonlijk voorkomt, dat de uitgestrekte terreinen, waarover het Gouvernement in Indië kan beschikken, zich bij uitstek eigenen om voor caoutchouc leverend gewas te worden geëxploiteerd. Hij vraagt den inleider: hoe deze hierover denkt en wenscht ook nog van hem te vernemen, of hem ook iets bekend is omtrent mogelijke vijanden van de rubberboomen, als daar zijn: *parasieten*, ziekten door *schimmel* of anderszins?

De heer *Berkhout* geeft omtrent dit laatste de meest geruststellende verzekering. Hij heeft in Suriname wel iets van dien aard gemerkt, maar geenszins in zorgwekkende mate. Wat het eerste betreft, gaat hij geheel met den voorzitter mede. Van eene cultuur op groote schaal van wege 's Rijks Boschwezen, zoo in Oost-Indië als in Suriname, heeft spreker groote verwachting en met genoegen mag hij constateeren, dat dan ook bereids aanzienlijke oppervlakten voor de rubbercultuur hier en daar door het Boschwezen worden geëxploiteerd.

Aan den heer *Merens* wordt door den voorzitter gevraagd: of reeds-gebruikte rubber, afkomstig van versleten voorwerpen, al dan niet waarde heeft voor de vervaardiging van nieuwe voorwerpen? Deze vraag wordt door den heer *Merens* toestemmend beantwoord. De opkoop van gebruikte banden van automobielen, rijwielen enz. is dan ook reeds een aanzienlijk bedrijf geworden. Het tegenovergestelde zoude waarschijnlijk voor de planters voordeelig zijn.

Naar aanleiding van de **Voordracht over Suriname**, op 27 Januari j.l. door den heer *A. H. Berkhout* voor de Afdeling 's-Gravenhage onzer vereeniging gehouden, schreef de heer *C. A. Duurvoort*, West-Indisch ambtenaar met verlof, „**Een Protest**“, (het boekje ligt op de leestafel, Laan v. Meerdervoort 195, voor belangstellenden ter kennismaking), waarin hij zich beklagt over den weinigen ernst, waarmee het zoo belangrijke onderwerp werd behandeld en verschillende van sprekers uitlatingen opnoemt, die z. i. op de aanwezigen een verkeerd indruk zullen hebben gemaakt.

Wij hebben den heer *Berkhout* natuurlijk de gelegenheid geboden zich in ons orgaan tegen die beschuldigingen te verdedigen, doch kregen ten antwoord, dat hem de tijd daartoe ontbrak. In der haast deelde hij ons wel enkele opmerkingen mede, naar aanleiding van bovengenoemd protest, o. a.:

«De verhalen over negers en indianen zijn mij niet wijs gemaakt, maar ontleend aan de best bekende ethnographische werken over Suriname van Prof. Joest en Pater van Coll. In laatst genoemde studie over de indianen, kan men het verhaal van den krabbenvangst als slot van de dokterstudie lezen.

naar de setinggil-trap zijn bebloemden rug naar den troonbekleeder, want nu voert de pandji, die het eerste peleton geweerdragers commandeert, op de maat der hem onmiddellijk achter den vaandrig volgenden kapel, een eerst plechtig tragen en dan trippelend versnelden danspas uit, die, ondanks 's mans onbeweeglijk gelaat, ons herinnert aan den eigenaardigen cirkelgang, waarmede wij onzen baan wel eens een uitverkoren hennetje zagen begroeten. Maar laat ons ernstig blijven als deze kunstenaar zelf, die eindelijk, in een wijdbeenschen slopas, hijgend staan blijft en den gebiedster met den sabel saluëert, zichtbaar overtuigd dat niemand van ons het hem nadoet. En hij heeft recht zijne kunst, die ons dwaas schijnt, is ernst voor hem en eene kunst, die slechts door oefening verkregen wordt. En we meenen zelfs geestdrift te bespeuren in de crescenderende, hoewel niet al te luide uitroepen, waarmede zijne soldaten den dansmarsch van hun aanvoerder ondersteunen. Als hij zich omkeert en den hoornblazer naar de setinggil-trap volgt, saluëert de vaandeldrager, door zijn standaard behoorlijk diep neder te buigen. Het vaandel heeft eene roode ster op een witten grond en eene piek in den vorm van eene wajangfiguur op den stok. Dit wapen heet «Kijatri Wiraga Taroema».

Het saluëeren van vaandels en officieren wordt door den vorst niet beantwoord die aan zijne gansche omgeving een voorbeeld van onbeweeglijkheid geeft, zooals hij daar op zijn dampar zonder leuning nederzit, de voorarmen op de dijen, de handen slechts door de vinger-toppen verbonden in den schoot. Op den vaandrig volgen de muzikanten, tamboers en bekkenslagers en daarna de eerste sectie fuseliers. Bij de overige pradoerits-korpsen gaan die muzikanten achter de eerste sectie; hier is dit anders, omdat zij den dans van hun voorganger te begeleiden hebben. Op de linkerflank wandelt de boepati-korpscommandant in javaansche hofdienstkleeding. Hij draagt het teeken zijner waardigheid, den langen stok met zilveren knop in de rechterhand. Ook de andere sectiën gaan voorbij, eindelijk volgen de piekeniers, in

Het kwam mij voor op de lezing verschillende punten te moeten aanvoeren. Ik zou geen moed, tijd en lust hebben, tien avonden à costy over Suriname te lezen.

Waar de krullotenziekte nog niet voldoende wetenschappelijk is blootgelegd, meende ik te kunnen volstaan met de mededeeling: dat deze kwaal der kolonie veel nadeel bezorgt. Een theoretische uiteenzetting van schimmelziekten, die in Europa ziekten veroorzaken, welke op de krullotenziekte gelijken, vond ik, waar de heer *Duurvoort*, (die zooals hij vermeende) de eenige Surinamer was, misplaatst.

De zeker interessante samenleving van een mierensoort met de boschpapaya heeft hij niet begrepen, en alleen opgevangen, dat die boom hól is en dit laatste betwijfelt hij nog bovendien sterk! —

«Hij vermeent n. b. dat de knollen van de cassaveplant de vruchten zijn!

«Welk kind van 12 jaar weet in Nederland bij den aardappel niet de knollen van de vruchten te onderscheiden, en in Suriname is dat bij de cassave even gemakkelijk.

«Over hout heb ik weinig gezegd, daar ik de financiële zijde van het boschbezit verleden jaar in het Ind. Genootschap speciaal behandelde.

«De schatten, als de uren-verruikende vanille, op te hemelen, zou dwaasheid geweest zijn.

«Laat de heer *Duurvoort*, nu de tram gereed is, die uit de bosschen langs de lijn laten halen, en hij zal bespeuren, dat die exploitatie verlies oplevert, in plaats van winst. De vanille-plant komt slechts zeer verspreid in de bosschen voor, zoodat men haar veel goedkoper te Paramaribo kan kweken, dan dat men ze gratis uit de bosschen haalt».

Waar de heer *Berkhout* eindigt met de woorden: «Het zou mij erg spijten, wanneer velen na mijn voordracht met den indruk naar huis zijn gegaan, dat ik Suriname zwart heb willen maken; want dan zou ik mijne moeite betreuren.

«Ik heb mijn best gedaan om mijn auditorium aan te toonen, dat Suriname is een schoon land met rijke hulpmiddelen, een land, dat steun van het moederland verdiend, maar tevens dien steun onmogelijk missen kan.

«Wanneer men slechts de noodige belangstelling in Nederland voor Suriname bezit, zal vermoedelijk op den ingeslagen weg worden voortgegaan en over niet al te veel jaren de Kolonie op eigen voeten kunnen staan.

«Mijn doel was het, die belangstelling op te wekken, of wel te versterken.

«Waar Suriname's belangen te verdedigen zijn en ik medewerken kan, heb ik getoond, o. a. tegenover den heer de Gelder, op mijn post te staan».

Daar kunnen wij hier niet anders, dan de hoop koesteren, dat de heer *Duurvoort* het resultaat van den voordrachts-avond wat al te donker heeft ingezien. Intusschen vinden wij toch, dat hij een goed werk heeft gedaan met zijn protest niet onuitgesproken te laten. Op koloniaal gebied

wijd niteenmarcheerende gelederen, de lange ontbloote pieken, recht vooruit over den schouder in de rechtervuist, de roode scheeden in den gordel.

Zoowel van dit korps als van alle anderen geldt, dat alle officieren den Sultan saluëeren en, behalve met sabel of degen, nog met twee krissen gewapend zijn, die rechts en links in den gordel steken, met de bebloemde greep naar voren en dat de manschappen eene kris in den gordel dragen, met de eveneens omkranste greep achter den rechterarm.

Wanneer de laatste piekeniers zich naar de trap gekeerd hebben, om als hun voorgangers naar den aloen aloen af te dalen, treedt de hoornblazer van het tweede korps vooruit, het signaal herhalend, dat ook hij reeds eenige oogenblikken van te voren uit de verte deed hooren. Dit korps heet «Kawadansa» en onderscheidt zich door een lijfrok van loerik poetik (wit gevamd), eene korte, half roode, half witte broek en laarzen. Patroontasch, bajonetscheede of piekscheede en schouderbanden zijn zwart. Op den witten hoofddoek rust of waggelt een *djonkangan*, d. i. een zwarte van voren langs de zijden breedgerande krijgshoed, met een half ronden, naar achter puntig toeloopenden bol. Alle hoofddeksels van niet Europeeschen vorm zijn voor de pandji's en onderofficieren boven de slapen gevleugeld en die vleugels meer of minder weelderig met gouden bloemwerk versierd. Het vaandel met eene trisoela paroeng, met slangvormig golvenden middenrand gekroond, voert eene roode ster in een zwart veld. Achter de eerste geweerdragende sectie gaan enkele tamboers en pijpers, de laatste met kleine dwarsfluiten, zooals die nog bij onze marine in gebruik zijn.

Nu volgt het derde korps pradoerit's Djaga Karja, in lage schoenen en hooge blauwzwarte kousen, donker-gestreepten lijfrok en door donkerblauwe hoofddoeken en zwarte *sangkok's* (krijgshoeden) gedekt. Het vaandel heeft eene groene schijf in een rood veld en eene trisoela op den stok. Dan naderen de pradoerit's «Prawira Tama», in rood gevoerden en geboorden zwarten lijfrok, in half

wordt al te dikwijls gezwegen, hetgeen zeker niet bevorderlijk is voor de opwekking van de zoo noodige algemeene belangstelling.

In n°. 9 van ons blad is, waar in deze rubriek melding gemaakt werd van de voordracht van den heer *J. C. van Eerde* te Leiden een drukfout ingeslopen, in plaats van: «Voor een klein auditorium», had er moeten staan: «In het klein-auditorium».

LAMBERT WATERREUS,

Sumatrastraat 279

b/d Bankastraat.

Den Haag.

Telefoon 1447.

Zeer mooie Gandaria assin en Atjar Gandaria Bombay ducks, Palmine (planten vet) Windham Corn (mais) Nangoeng Thee, Goela aren, Ketjap Benling, Roode visch etc.

GERASPTE KLAPPER.

W. POPPINK,

Zadelmakerij.

Reisartikelen.

141-143 Prins Hendrikstraat

DEN HAAG.

Proefles gratis.

Abonnement geldig in

BERLITZ

meer dan 170 steden

SCHOOL

ALLEEN

Noordeinde 58 a

Gewaarschuwd wordt tegen arglistige nabootsing.

TALEN

ALLE MODERNE

Onderwijs Vertalingen

Prospectus franco.

zwarte, half witte broek en hooge laarzen en met een omvleugelden krijgshoed op den zwarten hoofddoek. Als standaard voeren ook zij eene trisoela boven een zwart vaandel met roode schijf. De muzikanten van dit korps en die van het vorige behelpen zich met trommen en fluiten en dergelijke reeds vroeger genoemde speeltuigen.

Daar schetteren twee trompetten een overbekend cavaleriesignaal. Zij kondigen het vijfde legerkorps aan, de «Ketangoeng's». Deze dapperen dragen weder een klambiloerik poeti (gevlamd witte buis), zwart witte broek, hooge laarzen en een oud-hollandschen zwarten steek en volgen een vaandel met eene witte ster in een zwart veld, door een *nangala*, (het wapen van praboe Bala Dewa van Mendoera) gekroond. Bij trom en fluit verbeugen zij zich in het gedruisch van een *bedé* (koperen bekken) en van nog een paar miniatuur-bekken.

Het zesde korps is evenals het voorgaande een keurkorps en het eenige dat meer dan 80 man telt, want behalve de 80 geweerdragers is het nog 40 pënoembak's rijk, de pradoerit's Langen Astra, die door den vijfden sultan aan de pradoerit's «Mantri Djero of Nglèbèt» werden toegevoegd. De beide keurkorpsen, *Ketangoeng* en *Mantri Djero*, worden ook met grondgebruik betaald en daarom «pradoerit sawahan» genoemd, in tegenstelling van de «pradoerit atoesan», die alléén soldij trekken.

De Mantri Djero's dragen lijfrok en korte broek van wit loerik, witte kousen en lage schoenen. Een zwarte songkoh rust op den zwarten hoofddoek. Tamboers en pijpers spelen een eentoonigen, maar eigenaardigen marsch. Het zwarte, met eene witte schijf geteekende vaandel draagt den *tjakra* (de vlammeende werpschijf van batara Visnoe of wel van diens awatara praboe Kresna) op den stok. Maar de pënoembak's Langen-Astra verdienen onze bijzondere aandacht.

Zij naderen in zeer ernstigen langzamen danspas, onder begeleiding van gamelan-klanken, die ons treffen door kracht en welluidendheid.

(Wordt vervolgd).

Pers-kroniek.

Inhoud: De heer W. Kraay terug uit Japan, China en Ned.-Indië. Een interview met hem door het Algemeen Handelsblad opgenomen over de handelstoestanden in die landen en een advies over de bevordering van de indische huisnijl dat niet uitmunt door praktischen zin. Een gunstig oordeel over Oost en West en Boetan. — Imperialisme opwekken. Een raadgeving in het Vaderland van den oud-resident van Manado, den heer E. J. Jellesma, over de inrichting van het a. s. bestuur der Possolandschappen. — Meer gebruik van cavalerie op Atjeh door „Atjehman“ in het Vaderland.

De Londensche correspondent van het Algem. Hdbt. heeft zijn blad (No. van 2 Maart) verrijkt met een serie interviews van den bekenden heer C. Kraay over handelstoestanden in China, Japan en Ned.-Indië.

Zoals bekend reist de heer C. Kraay veel in verre landen, vooral in het verre Oosten en wordt hij na elken terugkeer van zoo'n handelsontdekkingsstocht als een tweede Stanley beïnterviewd. De interviews van den heer C. Kraay zijn dan ook periodieke verschijnselen in de Nederlandsche journalistiek. Voor den gewonen courantenlezer bevatten zij echter in den regel weinig of geen nieuws. Het zijn meestal consulaire rapporten, in den stijl van vraag en antwoord gesteld, met hier en daar een tip, waarmede de Indische mannen van zaken, die het personeel dat in Nederland achter de coulisen werkt, kennen, hun voordeel kunnen doen. De heer Kraay is dan ook wat de Amerikanen noemen: een vat vol „schemes.“ Voor elk land heeft hij zijn „schema“, voor elke industrie zijn plan, voor elke handelsbranche een onfeilbaar middel om haar te doen bloeien en groeien. Die interviews van den heer Kraay zijn dan ook handels-apotheken, waar alle medicijnen tegen alle kwalen verkrijgbaar zijn en bovendien „obat“ bevattende om het gezonde lichaam nog gezonder te maken.

In het hier bedoelde interview nu, geeft hij, als rijke vrucht van zijn juiste nasporingen op handels- en staatkundig gebied van Ned.-Indië, zijn denkbeelden over de bemoeiing van het indisch gouvernement met de indische industrie.

Aan de levensvatbaarheid van een ned.-indische grootindustrie geloofde hij voorshands niet. Het gouvernement kan niet op groote schaal de natuurlijke hulpbronnen van Ned.-Indië winstgevend maken, zegt de heer Kraay. Want — en die conclusie is verrukkelijk, zoowel door eenvoud als oorspronkelijkheid — „dan hadden Chineezers of Europeanen dat al sedert geruimen tijd gedaan.“

De bescheidenheid verbodt den heer Kraay hier eenige verliescijfers te noemen van huizen, die met zulke pogingen geen eer hebben ingelegd.

Een bescheidenheid, welke wel een beetje al te ver gaat; als men in het publiek een dergelijke stelling verkondigt, dan moet men de bewijzen ter verdediging niet uit bescheidenheid en respect voor de „huizen“ achter wege laten. Maar ook over de produkten van indische huisnijl heeft hij zich uitgelaten en wel volgender wijze:

— „Doch wat u ten opzichte van grootindustrie als geldend aanneemt, zeide de persman, blijft toch zeker niet van kracht tegenover producten van huisnijl?“

— „Het is zeer zeker noodig deze twee soorten van nijverheid en hare producten scheidt. Met artikelen van huisnijl en kunstindustrie is — vooral in den beginne — denklijk winst te behalen, te meer, omdat in vele gevallen de verkoopsprizen min of meer fancyprizen zullen kunnen zijn. Is echter een dergelijk artikel met succes aan de markt gebracht, dan loopt men het risico, dat geïmporteerd of inlandsch fabriekswerk langzamerhand inlandsch — meestal wel duurder, doch ook mooier — handwerk verdringt.“

„In dit geval is bezorgdheid voor de waarschijnlijkheid van aanstaande concurrentie met minderwaardigen — maar dan ook goedkooperen — namaak een dengd: ze getuigt van een noodzakelijk vooruitzien, zonder dat men al te zeer op een oogenblikkelijk, allicht voorbijgaand voordeel let.“

„Namaak — hiermede bedoel ik niet imitatie van merken, doch wel van het artikel zelf — wordt in de hand gewerkt door tentoonstellingen.“

— „Door tentoonstellingen, zegt u?“

— „Ja, dit schijnt u te verbazen. Doch laat ik u het bewijs leveren met een voorbeeld uit de praktijk. Typisch Japansche artikelen — geheel en al uit de hand vervaardigd en grootendeels producten van huisnijl en kunstindustrie — zijn op groote schaal, over tal van landen van uit Europeesche fabrieken verspreid geworden als echt-Japansche goederen, nog vóórdat de export van het werkelijk-echt-Japansche product in Japan flink op dreef was gebracht. Die verspreiding van imitatie-goed naar alle windstreken, welke nog steeds — ofschoon in mindere mate — voortgaat, volgde op tentoonstellingen van nieuwe artikelen, in Japan zelf gehouden. Die tentoonstellingen werden druk bezocht door „belanghebbende“ vreemdelingen, die zeer aandachtig de geëxposeerde monsters beschouwden en zelfs schetsteekeningen en notities ontrent qualiteit, afmetingen, gewicht enz., er van maakten. Het gevolg van de „belangstelling“ — in den vorm van imitaties! — liet zich doorzagen niet lang wachten. Ten slotte was het echt Japansche artikel wel coulant te verkoopen, doch er viel niets of onvoldoende op te verdienen.“

„Gedurende mijn verblijf in Japan hoorde ik uit den mond van Japanners herhaaldelijk bittere klachten over dergelijke handelwijzen, waarbij men opmerkt, dat vooral in Oostenrijk-Hongarije fabrikanten bestaan, die stelselmatig Aziatische nieuwe artikelen namaken. Waar een tentoonstelling is, daar zijn ook hunne vertegenwoordigers . . . slechts uit pure belangstelling!“

„In de praktijk hebben kooplieden van eenige beteekenis eenvoudig geen tijd om naar tentoonstellingen te gaan.“

Men informeerde maar eens in zijn eigen kring van kennissen, wie van het leidend element eener groote handelszaak tijd kan vinden om musea enz. te bezoeken ten einde monsters te bezichtigen. En, after all, is „bezigtingen“ halfwerk: monsters moet men in handen hebben en er mede kunnen werken.“

„Aan belangstelling in wat nieuws ontbreekt het niet, maar in den regel is er meer kans op verdienste door kostbaren tijd te wijden aan de vele aangelegenheden, die dag in dag uit op een groot kantoor zich als een gevolg van het gewone bedrijf voordoen.“

„Nu verwacht ik — terugkomend tot Japan — dat, mochten, waar dan ook, monsters van Ned.-Ind. huisnijlverheid en kunstindustrie op groote schaal worden geëxposeerd, menig Japanner tot de „belangstellende bezoekers“ zal behooren. De Japanner namelijk heeft tot zijn geldelijk nadeel ondervonden, dat fabrieksnamaak door derden van Japansch handwerk winst aan die derden bracht. Welnu, als hij op exposities het noodige gezien heeft, zal hij wel het blaadje omkeeren: hij zal op zijn beurt Ned.-Indisch handwerk in fabrieken namaken, daarbij — denk ik — met de hem ingeboren smaak en kunstvaardigheid menig origineel Indisch fancy-artikel nog verbeterend. En het zou mij niet verwonderen, wanneer alsdan — onder andere — de Japansche fabrieksnamaak op den duur het echte artikel verdrong, doordat dit laatste niet meer op prijs te brengen zou zijn, en derhalve niet meer vervaardigd zoude worden.“

„Denkelijk zal men er mij op attent maken, dat voor Japan de tijd van goedkope werkkrachten voorbij is. Natuurlijk is dit eene omstandigheid ten nadeele van eventueelen Japanschen namaak, in dier voege, dat de kostprijs daarvan niet zoo laag zou kunnen zijn als anders mogelijk ware. Maar ondanks de belangrijke stijging van loonen in Japan, acht ik een „verdringen“ als vorenbedoeld waarschijnlijk.“

„Theoretici heb ik nooit over het risico van namaak hooren spreken. Toch is het algemeen bekend, hoeveel afbreuk bijvoorbeeld door Twentsche en Zwitsersche battiks aan het Javaansche echte produkt is — en nog steeds wordt — gedaan. Geheel te vermijden is in het algemeen fabrieksnamaak nimmer, doch door dikwerf ontijdige tentoonstellingen van nieuwe artikelen werkt men dit gevaar m. i. in de hand. Javaansche kunstnijverheid produceert prachtige voorwerpen, en juist hun aantrekkelijkheid zal het eerst tot fabrieksnamaak ervaar aanlokken.“

Dat beroepsnamakers om deze soort van menschen een naam te geven, niet wachten, totdat er een „ontijdige tentoonstelling“ op touw wordt gezet om hun slag te slaan, schijnt de heer Kraay te vergeten. Deze mogelijkheid heeft hij nog niet binnen den kring zijner beschouwingen getrokken. Misschien dat een volgende instructieve ontmoeting met den „ontstemden Japanees“ hem in dit opzicht nog wijzer zal maken, dan deze oosterling onze veel bereisden landgenoot reeds gedaan heeft. Ten minste voor een gewoon mensch, met gewone begrippen over het namaken van kunstprodukten ontbreekt nog al het een en ander in deze mededeelingen van den heer Kraay, die het verder ook over de „beste taktiek“ heeft om de indische huisnijl te stennen, waarbij hij op het nut van niet „gefalteerde offerte monsters“ wijst en verder overigens aan een ieder bekende zaken vertelt.

Over Oost en West en Boetan sprekende, is hij wel zoo vriendelijk te zeggen:

„Uitdrukkelijk wensch ik nog te zeggen, dat ik met mijne opmerkingen geenszins bedoel afbreuk te doen aan de groote waardeering, welke het optreden van Vereenigingen zooals „Oost en West“ en „Boetan“, ten volle verdient . . . doch het beweerde praktische nut van tentoonstellingen van nieuwe artikelen van kunstnijverheid en huisnijl is m. i. vrijwel illusoir.“

Winkelverkoop hier en daar is — leitende op het grootsche doel: „bevordering van Indische industrie“ — slechts een druppel in de zee. Ten einde, zooals beoogd, op groote schaal nut te stichten is export naar alle landen, die daarvoor in aanmerking komen, m. i. een bepaald vereischte.“

Dit zijn allen waarheden als koeien zoo groot. Toch moeten wij den heer Kraay op één punt wijzen en wel in verband met zijn vrees voor den „grooten namaker“, die de tentoonstellingen, tijdig en ontijdig „freist“ terwijl het „leidend element“ op het kantoor bezig is „zaken“ te doen. Als nu eens zoo'n mijnheer de winkel Boetan binnenstapt . . . als nu eens die winkel een soort van tentoonstelling in het klein is . . . als hij daar dan eens wat kocht . . . en na liet maken? Zou dan Boetan fout gaan, de indische kunstnijverheid niet meer „winstgevend“ kunnen worden?

Voelt de heer Kraay nu, dat hij ten minste op dit punt maar een beetje in de ruimte praat? — Het is alles malleigheid wat hij over die tentoonstellingen zegt. Iedereen weet, dat daar veel zekerheid bestaat om later een artikel na te kunnen maken. Maar is dat een reden om geen tentoonstelling te houden; om niet te exposeeren; om niet de aandacht van het groote publiek op een nieuw en schoon product te vestigen? — Schrijven wij 1906 of 1806?

Werkelijk de Londensche persman heeft den veelbereisden heer geen grooten dienst gedaan om deze denkbeelden wereldkundig te maken.

Ze zijn wel oorspronkelijk, maar niet diep doordacht of geacheveerd. Liever hooren wij den heer Kraay dan ook een of ander „schema“ voor een stoomvaartmaatschappij of iets dergelijks toelichten. Dan kunnen het, wat de man van het Handelsblad noemt, „belangrijke mededeelingen“ zijn, put hij uit zijn „enorme praktijk“, stunnende op wat alweer de „interviewer“ zoo buitengewoon goed noemt: zijn „uitnemend praktischen zin“.

Waar het echter betreft de bevordering van de indische huisnijl is die „uitnemend praktische zin“, wij moeten het tot onze spijt constateeren: zoek; heelemaal zoek.

De oud-resident Jellesma is voor invoering van rechtstreeks bestuur in Zuid-Celebes — uitgezonderd enkele landschappen. In het Vaderland wijst hij in verband hiermede op de wenschelijkheid van de geheele Posostreek tot aan de golf van Tomini, gouvernementstreek te maken en Z. M. van Loewoe, die op die landen aanspraak maakt, te noodzaken deze rechten prijs te geven. Z. M. heeft het vroeger en in den laatsten tijd zoo bont gemaakt met de Compagnie, dat dit best gaat.

De Controleur van Posso moet die streek onder zijn bestuur krijgen, waarvoor hij natuurlijk beschikking moet krijgen over een posthonder, die op zijn beurt weder politiedienaren moet hebben. Dit laatste om „krachtig te kunnen optreden“.

„Bovenvermelde maatregelen zullen, zegt de heer Jellesma, aanleiding geven tot extra-uitgaven; dat mag echter, naar het mij voorkomt, geen aanleiding zijn om die niet te nemen. Het is voor het bestuur een onafwijsbare plicht, zich toch eindelijk te laten liggen aan die reeds te lang verwaarloosde streken; meer dan tijd is 't waarlijk, om er een ordelijke toestand te scheppen en een einde te maken aan de onderlinge twisten der verschillende stammen in het binnenland, aan slavernij en pandelingschap, aan de sneltochten en moordpartijen. Daarenboven zijn de gewapende politiedienaren slechts tijdelijk noodig; zoodra ons gezag er voldoende gevestigd is en de toestanden verbeterd, kunnen zij opgeheven worden, terwijl de bevolking binnen een niet te ver verwijderd tijdstip wel in aanmerking zal kunnen komen voor de betaling van eenig hoofdgeld ten bate van 's lands schatkist.“

Dit perspectief: Hoofdgeld betalende Possobewoners zal wel door den ambtenaar, die voor Z.Ex. den minister van koloniën de couranten leest, met blauw potlood onderstreep worden.

Als ze maar betalen, kunnen er misschien nog wel 50 geelvinken af.

* * *

„Atjehman“, de kundige Atjeh-specialiteit van het Vaderland, legt de pen er bij neder.

In een artikel over het gebruik van bereden troepen op Atjeh, zegt hij, dat hij hiermede de serie artikelen sluit, door hem in dat blad geschreven.

In dit laatste opstel nu toont hij zich een voorstander van het gebruik der cavalerie op Atjeh en wijst hij op de schitterende resultaten door het cavaleriedetachement te Padang Tidji geleverd in 1901 verkregen.

„Een detachement van een goede dertig sabels, zegt hij, waarvan echter gewoonlijk niet meer dan 20-24 werden uitgebracht, bewoog zich van Mei tot September, geheel onafhankelijk van de infanterie, in alle richtingen door de Pedie-vlakte, zonder dat het noemenswaardige verliezen leed, terwijl het toch aanhoudend óf in vuurgevecht met den vijand was, óf dezen met 't blanke wapen te lijf ging. Terwijl het voor het 14e bataljon herhaaldelijk ondoenlijk bleek, om de toenmaals in sterken getale voorkomende benden aan 't lijf te komen, rukte de ruitery bijna nooit uit zonder in voeling met dezen geweest te zijn, waarbij het haar steeds gelukte, door een snel en handig optreden tegen 's vijands zwakste flank, dezen met verliezen uit zijn stellingen te gooien, niertegenstaande de buitengewoon groote overmacht, over welke hij gewoonlijk beschikte.“

Zonder eenigen twijfel waren aan het zeer offensieve optreden van dit kleine, hoogst bewegelijke troepje, gevaren verbonden, met name was er nooit voldoende dekking bij de handpaarden, wanneer tot het gevecht te voet werd overgegaan. De kommandant er van hoopte echter, wanneer eenmaal voldoende 't groote voordeel praktisch was bewezen, dat van bereden afdeelingen getrokken kan worden, dat eenige peletons de zaak zouden overnemen van 't zwakke, slechts één peleton sterke detachement, waarover hij 't bevel voerde. Hij was van meening, dat zulk een afdeeling van zeer veel nut kon zijn bij de politiediensten en geloofde, dat ook in den natten tijd, dank de vele, betrekkelijk goede wegen, op haar medewerking gerekend zou kunnen worden.

Voor degenen, die belang stellen in dit onderwerp, verwijs ik naar de voordracht, daarover gehouden door den 1en luitenant der cav. van het Indische leger, J. Boon, in de Indische Krijgskundige Vereeniging (1903 meen ik).

Zeer te betreuren was 't, dat met 't vertrek van den door ons bedoelden cavalerieofficier van Atjeh, 't oordeelkundige gebruik van ruitery ophield en langzamerhand werd overgegaan tot een vermindering van het daar geleverde eskadron tot één peleton. Evenzeer als de Engelschen en Duitschers in Afrika de grootste voordeelen hebben gehad van 't oordeelkundig gebruik van bereden afdeelingen, zouden ook wij onze ruitery, die nu werkloos op Java ligt, gedeeltelijk kunnen doen medewerken aan het tot rust en orde brengen van N.-Sumatra. In den drogen tijd — en die duurt een maand of zes — is er geen mooier terrein voor bereden troepen denkbaar, dan de uitgestrekte sawahvlakten, welke zich ter Noord- en Oostkust van Atjeh bevinden.“

Zijn conclusie is dan ook: meer gebruik van de cavalerie, die ontzag aan de benden inboezemt, indien hij ten minste aan de verklaringen van de Atjehsche hoofden geloof mag hechten, die hem vertelden dat de vrees voor de cavalerie er bij hun landslieden ter dege inzit.

Hiermede sluit hij zooals gezegd zijn artikelenreeks. „Ik maakte, zoo eindigt hij, opmerkzaam op de fouten, waaraan ons pacificatiewerk mank gaat, ik gaf eenige wenken, waardoor m. i. verbetering is te krijgen.“

Ik eindig met de opmerking, dat het tot orde en rust brengen van Atjeh voor het voortduren van onskoloniaal bezit dringend noodzakelijk is en wijs mijn landgenooten op het gebeurde op Cuba, waar voortdurende onlusten aanleiding waren tot het ingrijpen van de Vereenigde Staten van N.-Amerika, hetwelk eindigde met het verlies

van Spanje's koloniën niet alleen in Amerika, maar ook in Azië.

Machteloos als we zijn, om onze bezittingen tegen een aanval van buiten te verdedigen, dienen we dubbel op te passen, om alle aanleiding tot inmenging in onze koloniale aangelegenheden te voorkomen.

Gelukt 't ons niet, binnen korten tijd Atjeh — nu ook Celebes — tot rust te brengen, dan zou het niet zoo onmogelijk zijn, dat toch het „bij Atjeh begint, de nederlaag“ van Multatuli waarheid bleek.

Het is te wenschen dat deze Atjehspecialiteit, die zoo uitnemend de kunst verstaat om in weinig woorden veel te zeggen en tevens voor een hollandsch leekenpubliek, dat al begint te bibberen van angst en te slapen van verveling als het al die vreemde namen krijgt te lezen van Atjehsche dorpen, rivieren, hoeloebalangs en wat al dies meer zij, weet duidelijk te maken waar het in hoofdzaak om gaat, niet voor goed zijn licht onder den koremaat zal plaatsen.

Aan zulke specialiteiten, die in hun geschrift geen specialiteit zijn, hebben wij juist behoefte. Daarom hopen wij spoedig „Atjehman“ zoo niet in het Vaderland dan toch elders weer te mogen ontmoeten.

Geen malaria meer!

(Uit de Revue des deux mondes van 1 Sept. 1905.)

(Aangeboden.)

De onderdrukking van deze ziekte bestaat in de vernietiging van den muskiet; maar wijl het reeds moeilijk is een paar muggen in huis te dooden, is het onmogelijk een moerasland te zuiveren van de legioenen muskieten die er in leven. Dit is ook niet nodig, want de muskiet die in de woningen huist, is als 't ware een huis-insect geworden. Hij komt niet van verre, maar plant zich voort in en in de omgeving van het huis. Hij verwijderd zich daarvan niet verder dan 5 tot 600 meters, en reist niet anders dan met zijn woning, een schip, boot of wagon. Er bestaat geen vrees dat het insect door de wind van verwijderde streken wordt overgebracht, want het vreesd den wind. Het probleem wordt dus veel eenvoudiger. Het is niet nodig groote uitgestrektheden te beschermen; het is voldoende de woning en haar omgeving te beveiligen. Maar ook dat zou een illusie zijn indien getracht werd de levende muskieten te dooden. Men late hen hun kort bestaan eindigen, men belet hun eenvoudig, nakomelingschap te hebben. Men belet het wijfje eieren te leggen, door alle kleine hoeveelheden stilstaand water te doen verdwijnen (supprimer), want deze zoekt het wijfje om haar eieren neder te leggen en het vindt daartoe gelegenheid in zoovele huishoudelijke of tuingereedschappen, waarin een weinig water is blijven staan. Daarom is voor Havana voorgeschreven dat geen water mag worden bewaard dan in gesloten voorwerpen of anders bedekt met een laag olie of petroleum.

De uitwerking der maatregelen, door de doctoren Gorgas, Finlay en Guileas in Havana voorgeschreven, is volkomen geweest. De gele koorts is verdwenen. In meer dan twee jaren kwam op Cuba geen enkel geval van gele koorts voor, tenzij overgebracht. Deze uitnemende gezondheids-toestand dankt het land aan de voorschriften en de waakzaamheid der gezondheids-commissiën.

Op dezelfde wijze is het gegaan in Brazilië. Dokter Oswaldo Cruz, belast met het organiseren van den strijd tegen de gele koorts, nam dezelfde maatregelen als in Havana en de uitslag was even gunstig. De toepassing der maatregelen begon den 20 April 1903. De sterfte die vroeger gemiddeld 150 's maands was, verminderde tot acht in de maand Mei en tot 4 in Juni. In Januari 1904 telde men slechts drie sterfgevallen.

Frankrijk is besloten om deze aanmoedigende voorbeelden te volgen. De Gouverneur-Generaal van West-Afrika heeft voorschriften gegeven evenals die in Havana en Rio-Janeiro. Reeds dadelijk had men goede resultaten. Te Dakar verminderde reeds zeer spoedig de gele koortsepidemie, waardoor het onheil, hetwelk in minder dan dertig jaren de kolonie reeds tweemaal getroffen had, werd afgewerd.

K. H. O. VAN BENNEKOM.

Uit de Oost-Indische Mail.

Een nieuw departement. Aan het Soer. Hbl. werd uit den Haag geseind, dat de minister van koloniën de stichting ook in Indië van een departement van verkeersmiddelen overweegt, dat het beheer zou voeren over post- en telegraafdienst, stoomwezen en het toezicht op spoor- en tramwegen en pakketvaart.

Het departement van B. O. W. zou dan belast worden met het mijnwezen, tin- en kolen-exploitatie, zoutregie, opiumdienst, welke thans tot het departement van O. E. N. en B. B. behooren. Daarvoor wordt aan den directeur van B. O. W. toegevoegd een commercieele chef. Als zodanig wordt genoemd het rijzinnig-demokratische Kamerlid voor Winschoten Dr. D. Bos. De Indische regering heeft in deze aangelegenheid nog geen advies uitgebracht.

De Javabode van 7 Febr. j.l. vestigt met nadruk de aandacht op het belangwekkend en minutieus uitgewerkt artikel in de Januari-aflevering van het tijdschrift van het B. B. van den heer P. W. Jonquière te Nijmegen, waarin de mogelijkheid en de wenschelijkheid wordt besproken tot invoering van een stelsel van landbouw-crediet in de Javaansche desa's, dat zich eenzijdig aansluit aan dat der Raiffeisen- of boerenleenbanken en anderzijds aan 't bestaande en zoowel in 't mohammedaansch recht als in de adat wortelende ngidjo-stelsel.

Het blad is van meening dat er een goede en practische

gedachte aan ten grondslag ligt, die gemakkelijk ingeschakeld kan worden in het desa-loemboeng-stelsel en aan dat der bestaande en ontworpen landbouw-crediet-banken.

De Sem. Cl. verneemt dat de inl. gemeente-ordonnantie ten doel heeft aan de desa rechtspersoonlijkheid te verleenen, met 't oog op de padi-loemboengs, die voortaan onder de bepalingen, genoemd in de organisatie van het landbouw-crediet, zullen vallen.

De desa zal van nu af aansprakelijk zijn voor het kapitaal, dat in de loemboengs gestoken zal worden.

De Kabir Permiqān weet te vertellen, dat de Chineseche regering gehoor heeft verleend aan de handelaren van dezen landaard op Java en haren gezant in den Haag heeft opgedragen bij de regering in Nederland aante-dringen om hare toestemming tot het vestigen van een chineesch consulaat te Batavia.

In verband hiermede vestigt de Javabode de aandacht op een artikel van den raadsherr Mr. J. A. Nederburgh in de Indische Gids van Januari j.l. getiteld: **Toelating in en verwijdering uit Ned-Indië**, aan 't slot waarvan de vraag gesteld wordt, of 't nog wel tijd is, om een afzonderlijke regeling in stand te houden op dit stuk voor vreemde oosterlingen — die zich zelven tot westerlingen gaan promoveeren — in plaats van breede, algemeene regelen te stellen, zóó hecht dat geen gladde oosterlingen er door kunnen, zóó weinig specifiek-Indisch, dat ook de lastigste oostersche en westerse natiën er geen aanleiding in kunnen vinden tot 't zoeken van internationale moeilijkheden? Het blad is het geheel met schrijver eens. „Niet uit 't binnenland moeten de parasieten worden geweerd, die knagen aan de welvaart van den Javaan, maar reeds aan de territoriale grens moeten zij worden uitgedreven, als zij geen voldoende bestaansmiddelen kunnen aanwijzen, maar dan op den voet van het recht van immigratie zonder onderscheid van nationaliteit.“

Java.

In verband met de nieuwe bestuurs-organisatie van Java, deelt het Bat. Nbl. mede, dat de 3 aantaande gouverneurs terzijde zullen gestaan worden door inspecteurs, reizende ambtenaren, bestemd om den schakel te vormen tusschen den gouverneur, aan wien het centrale algemeene gezag is opgedragen en de residenten, (met klein tractement) die in de gewesten bestuur voeren. Het is duidelijk zegt het blad, dat op die wijze veel geschrijf kan worden gemist en voor de praktijk goede resultaten zijn te verwachten.

De Djokjasche landhuurders-vereeniging koos zich onlangs een nieuw bestuur bestaande uit de heeren: F. A. Eindhoven president, J. L. Israël, I. de Kauter, J. van Koesveld, J. J. Stok, J. G. Dom en J. van Bornemans leden.

Een verzoek van Dr. Scheurer, om verhooging der contributie van de oudemelingen voor het Petronella-hospitaal werd in zeer gunstigen zin besproken. Een commissie zal in zake de noodige stappen doen.

Tegen het oppakken der bekende exploitatie-regelingen had men geen bezwaren, wel tegen het mede-onder-teekenen der regelingen voor de bekéls der betrokken ondernemingen.

De Javabode van 10 Febr. weet te vertellen, dat nieuwe landhuur-reglementen zijn vastgesteld voor de residentiën Soerakarta en Djokjakarta, op den grondslag der ontwerpen, indertijd gemaakt door den toenmaligen secretaris Van Rees, na de landheeren en planters zelf te hebben gehoord.

In een der Sem. Couranten wordt het denkbeeld geopperd, om de bevolking van de afd. Demak en Pati, welke streken periodiek door overstromingen worden geteisterd, er met zachten dwang toe te brengen om **paalwoningen** te bouwen, ten einde gevrijwaard te worden van alle ellende, die een overstroming met zich brengt.

Met het oog op de geringe kosten, daaraan verbonden — het blad berekent die op f 20 per woning, met gratis gebruik van gouvernement's djatihout, — tweede kwaliteit is voldoende, wordt er naïef bij gezegd — wordt tevens de vraag gedaan: of het niet mogelijk zou zijn, een proef te nemen met een 100-tal woningen en daarvoor een renteloos voorschot van f 2000 uit 's lands kas te verleenen, terug te betalen op langen termijn? Dit alles om den menschen te leeren hoe zij zich zelven en hun have voor verdrinken kunnen behoeden, en omdat die som, volgens genoemd blad, er misschien nog wel af kan.

Volgens het oordeel der Javabode, ligt 't niet op den weg der regering om zich te belasten met de zorg voor de woningen van desa-ingezetenen; noch minder daartoe zij 't ook zachte, dwang uit te oefenen en wel allerminst, om daarvoor een renteloos voorschot te verleenen.

In 't Soer. Hbl. lezen wij, dat de redacteur van dat blad, om zijn **weeshuisonthullingen** door den predikant Ds. Nieuwenhuis is aangeklaagd wegens laster.

In het blad van 10 Februari wordt echter het geheele rapport afgedrukt van de commissie van onderzoek, waaruit blijkt, dat, al wat de redacteur van dat blad over die zaak schreef, geheel overeenkomt met de waarheid en dat nog andere ongerechtigheden door hem onvermeld zijn gelaten.

Het ontslag van den weesvader is reeds bekend gemaakt.

De landraad van Bekasi veroordeelde den gewezen demang **Moedjimin** wegens knevelarij tot vijf jaar dwangarbeid.

In een paar hoofdartikelen geeft de heer van Geuns in 't Soer. Hbl. van 4 Febr. e. v. een hoogst belangwekkende beschrijving van zijn tocht door **Oost-Semarang** met den resident van Demak.

De wegen, die in betaalden arbeid worden hersteld — de heerendiensten zijn afgekocht regen 75 cent per man en per jaar — zagen er goed uit. Hier en daar had het overstromingswater de hardheid op een zware proef gesteld, die daarom niet erg voordeelig uitviel, zóóals de diepe sporen, die het rijtuig maakte, bewezen. Op enkele plaatsen was de weg nog niet geheel droog, terwijl op de erven in de desa's bijna overal nog water glinsterde; verscheidene woningen konden nog niet weder bewoond worden. De noodlijdende streken in de afdeeling Demak beslaan nagenoeg de geheele afdeeling.

Overal groene velden aan weerszijden van den weg, die een rijke vlakte zou kunnen zijn, wanneer zij niet zoo noodlottig bloot stonden aan periodieke Westmonsson-overstromingen en als de Javanen betere landbouwers waren! —

Feitelijk is het noordelijk deel van Demak één groote polder, welke door aanslibbing en opheffing van den bodem allengs tot zeepeil verheven werd. In de afdeeling wonen 300,000 menschen, waarvan 140 onderwijs ontvangen.....; het aantal sawahbewoners bedraagt ongeveer 50,000. Zonder die noodlottige overstromingen zouden deze lieden zeker een beter bestaan hebben dan rasgenooten in vele andere streken, want iedere *gogol* heeft als vast aandeel in de communale gronden circa 1¼ bouw.

Door irrigatiewerken wordt een aanzienlijk gedeelte van de afdeeling Demak in den Westmonsson bevoelbaar gemaakt, nl. circa 45,000 bouws, doch de gronden nabij de desa *Wedoeng*, waardoor de schrijver reed, zijn niet van levend water te voorzien. De bevolking van het waterland van Oost-Semarang moet veel trager en onverschilliger zijn dan bijv. die van de Brantas-delta. Het fatalisme is de lieden in merg en been gedrongen. Een feit is 't dat noch de bewoners van een terreinzak, die *Bengawan Djero* heet, in de Solovallei, waar jaarlijks meer dan 200,000 bouws sawah- en tegalgronden aan overstroming bloot staan, noch de bevolking van gelijksoortige streken in 't district *Oendakan*, zich ongelukkig gevoelen bij een *tevel* van water. Een dwingende hand moest geëischt worden; de redding moes' worden gebracht door de waterbouwkunde en naast deze door de landbouwkunde. Men heeft niet voldoende ingezien, dat de Javaan de pogingen van de ingenieurs, om de welvaart van 't land te verhoogen, door rationeeler en ruimer be- en ontwatering, had te steunen door krachtig de hand aan den ploeg te slaan. Dit is niet geschied. In weerwil van 't irrigatie stelsel, staat de rijstcultuur in 't gebied der Demaksche waterwerken nog volstrekt niet op de hoogte, die het na 10 jaren leiding en leering had moeten bereiken. De kostbare Demaksche waterwerken — 11 miljoen wordt als kostencijfer genoemd — zijn uit 't oogpunt, waarop schrijver den toestand beschouwt, eene reusachtige *failure*. De gemiddelde productie per bouw bedraagt niet meer dan 25 à 26 pikols padi, terwijl in *Sidoarjo*, waar de grond niet beter is, gemiddeld meer dan 40 pikols gemaakt worden.

Ten slotte bracht schrijver hulde aan de in gastvrijheid, beminlijkheid en beschaving zoo hoogstaande regents-familie.

Buitenbezittingen.

In verband met de **nieuwe bestuurs-indeeling** van Java, schrijft het Bat. Nbl., dat men ook voor de buitenbezittingen iets dergelijks wil. Sumatra zou in aanmerking komen voor een verdeling in drieën: Noord-Sumatra, omvattende Atjeh, de Oostkust en een deel van de Westkust; Midden-Sumatra, samengesteld uit een ander deel van de Westkust, Riouw en de nieuwe residentie Djambi; Zuid-Sumatra, waartoe Palembang, de Lampongs en Benkoelen zouden gerekend worden.

Een dergelijke indeeling kan natuurlijk niet tot stand komen zonder goede verkeerswegen tusschen Oost en West en daarmede is het plan reeds in een nog verre toekomst gesteld. Verder schrijft het blad:

„Borneo zou de thans gevolgde indeeling behouden, de beide gewesten onder één gouverneur; Celebes eveneens geheel onder een gouverneur komen.“

Een spoediger verwezenlijking is beschoren aan een schema voor het Oostelijk deel van den Archipel, waaraan de reis van kapitein Colijn bestemd is meer vastheid te geven.

Van het gouvernement Celebes, dat thans, met het zuidelijk deel van dit eiland, eenige der Kleine Soenda-eilanden omvat, zouden deze eilanden worden afgenomen, terwijl er bijgevoegd wordt het gedeelte van Oost-Celebes, dat thans tot de residentie Ternate gerekend wordt. Het aldus gereorganiseerde gouvernement zou dus bestaan uit het lichaam van Celebes, terwijl het Noordelijk schier-eiland, thans residentie Menado, een residentie Noord-Celebes worden zou.

De residenties Ternate en Ambon zouden onder een gouverneur worden vereenigd. De Kleine Soenda-eilanden, thans onder verschillende gewesten ressorteerend, naar hun economischen en geografischen samenhang worden bijeengebracht tot één gouvernement.

In overweging is de vorming van een residentie Nieuw Guinea. Dit gewest zou bestaan uit drie afdeelingen onder assistent-residenten: Noord Nieuw Guinea met hoofdplaats Manokwari, West Nieuw Guinea met hoofdplaats Fak-fak, Zuid Nieuw Guinea met hoofdplaats Merauke, waar de resident zou zijn gevestigd.

Als overgangsmaatregel wordt overwogen de afscheiding van Nieuw Guinea van de residentie Ternate. De assistent-resident van Merauke zou hoofd van gewestelijk bestuur worden rechtstreeks onder Buitenzorg, een soortgelijke verhouding als in de assistent-residentie Billiton.

Een dergelijk schema biedt het groote voordeel, dat het 't aantal verantwoordelijke posten vermindert en daarmede de kans vergroot voor die posten de geschikte personen te vinden. Men kan een verdienstelijk ambtenaar zijn en toch niet geschikt aan het hoofd te staan van een

gewest. Benoemt men een beperkt aantal gouverneurs voor de algemeene leiding, dan blijven de overige bestuursambtenaren op het tweede plan, waar nog gelegenheid genoeg is zich te onderscheiden en goed werk te doen."

De opium-regie op Banka. Bij ordonnantie is vastgesteld, dat het beheer van 't opiummiddel in de residentie Banka en onderhoorigheden en Palembang onder den naam van opiumregie met 1 April a. s. rechtstreeks door het gouvernement in handen zal worden genomen.

In de *Deli Crt.* van 9 Februari jl. komt een opstel voor getiteld „**De Pacificatie van Celebes**” en ontleend aan een correspondentie uit Makassar aan de *Sem. Crt.*, waaruit blijkt dat men over 't algemeen tevreden kan wezen, daar de pacificatie van 't gewest rustig haar gang gaat, ondanks enkele fouten in het politiek beleid van eenige met het kalmte bestuur belaste officieren. Er moet op Celebes met kalmte behandeld worden, getuige de vervolging der hoofdvorsten aldaar. Aanvankelijk werden er zooveel *Kraengs* (prinsen) achtervolgd, dat niemand hunner er zeker van was wat zijn toekomst zou zijn, toen echter langzamerhand bleek dat het gouvernement niet op hun bloed aasde, waren ze gerust en de meest aandoenlijke onderworpenheid en goede wil werd betoond. De aanleg van wegen vordert goed. Het Atjehsche systeem van pacificeeren acht schrijver voor dit gewest zeer onpolitiek en afkeuringwaardig. De Celebes'scher is door onze vestiging in zijn land en door voortdurende aanraking met het bestuur en de gouvernements-bevolking reeds zoover voorbereid, dat een krachtig optreden zonder bloedvergieten voldoende is tot vrijwillige en volledige onderwerping te leiden.

Omtrent het **dollarvraagstuk** der Oostkust van Sumatra, schrijft men uit Batavia aan de *Deli Crt.* van 12 Febr. jl. dat de rapporteur, *kapitein Colijn*, in zijn voorstel aan den gouverneur-generaal in dien zin heeft geconcludeerd, dat 't op den weg der regering ligt de omwisseling der dollarmunt in guldens te bewerken, zoodra zij over den daartoe noodigen voorraad Ned-Indische munt beschikt.

De redacteur van de *Deli Crt.* waagde 't in zijn onderhoud met den gouverneur-generaal ook deze dollar-kwestie aan te roeren, waarop geantwoord werd: „Geen kasgeld. Wij zijn nu juist met Borneo bezig. Voor Deli behoeven we 8 millioen, die pas 't volgende jaar op de begroting kunnen gebracht worden. Nu de dollar is vastgesteld kan 't jullie onverschillig zijn!”

In de *Deli-Ct.* van 15 Februari j.l. komt in een opstel van den redacteur van dit blad, getiteld: „**Van de reis**” een gesprek voor, dat hij met den gouverneur-generaal heeft gehad, waaruit blijkt hoe warm zijn Exc. voelt voor zijn **Langsarplannen**. Zoodra er maar geld geleend kan worden voor productieve werken zal Langsarbaai gemaakt worden tot een haven voor groot scheepvaartverkeer, onafhankelijk van het getij en aansluiten aan een volledig wegensproject voor Noord- en Midden-Sumatra. Niet alles kan op eens, maar men moet de *Outlines*, een globaal schema, voor zich hebben, om geleidelijk, daar, waar zich de behoefte doet gevoelen, stukken weg aan te leggen, die in 't plan passen.

Daarom voelt de landvoogd ook niets voor den weg, dien de assistent-resident van de Bataklanden wil door Serdang. „In Serdang moeten we niet wezen, zeide Z. Exc. Wil de assistent-resident gaan zitten op Sariboe Dolok, best, dan zullen we het wegnemen met Sariboe Dolok in verbinding brengen. De toekomst ligt echter aan den anderen kant.”

Langsar moet de haven van Deli worden. Verbinding tusschen Singkel en de Gajoe- en Alaslanden en van daar weer naar Deli in aansluiting met den spoorweg te Kwala en dit alles met als culminatiepunt Langsar.

De indruk van den schrijver blijft echter, ondanks de talloze klachten die nagenoeg uit denzelfde koker: „het ambtenaarscorps” komen, dat de landvoogd, hij moge door impulsief handelen fouten maken, welke bij meer beleid waren voorkomen, een eervol hoofdstuk zal vullen in de Indische geschiedenis. *Footstaps in the sands of time.* Dat hij was: een man.

Dank zij vooral het beleidvol en voortvarend optreden van den luitenant C. A. Rijnders, is van het verzet op Timor niet veel terecht gekomen. De onruststokers hebben er weinig plezier beleefd van hun arbeid. De bevolking zal nu wel spoedig geheel ontwapend zijn. De vorige maand werden ruim 300 geweren ingeleverd. De pretendent-Keizer van Sonnebait zou zijn uitgeweken naar de portugeesche enclave Noimoeti.

Zuid-Oost Borneo. De secretaris der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo seinde bij afwezigheid van den resident van dat gewest, den 12dezer aan de regering:

Op de ontvangst van het bericht dat een bende kwaadwilligen was gezien in de Ajoekstreek, onderafdeeling Boentok werden den 9en dezer twee groepen van Bandjermasin onder bevel van luitenant Dufour en den 10en dezer twee groepen van Amoentai daarheen gedirigeerd, met opdracht de bende uiteen te drijven.

Gisteren had te Mahe, in het district Tabalong, afdeeling Amoentai, een ontmoeting plaats tusschen de patrouille van Amoentai, waarbij zich de controleur van Tandjong had gevoegd, en de bende, waarbij twee dooden van den vijand met hunne geweren in onze handen bleven. Aan onze zijde werd niet levensgevaarlijk gewond de Amboinesche fuselier Roemagist stamb. nr. 64023.

De assistent-resident en de militaire commandant van Amoentai zijn naar Tabalong vertrokken.

Een Djambische bende, onder pangeran Hadji Oemar, werd 8 Februari door een patrouille uit Sandaran-Agoeng

uit N. Korintji naar de Tebo verdreven. Zij liet 8 geweren en eenige levensmiddelen achter.

Waarom de vervolging gestaakt, vraagt de *Javabode*?

Het eertijds zoo belangrijke commando van Sum. Oostkust zal eertijds aan een kapitein worden toevertrouwd. Tamiang toeh zal binnenkort, evenals Singkel bij Atjeh worden aangetrokken en van de compagnie infanterie, te Kwala Simpang gelegerd, een onderdeel uitmaken van de Atjehsche garnizoens-troepen. Er blijft dan ter Oostkust van Sumatra slechts 1 compagnie te Medan en een detachement te Siak. Van de compagnie te Medan is steeds een gedeelte gedetacheerd in de Bataklanden.

De posten Baros, Singkel, Goenoeng Sitoli en Lagoe Boti zijn bestemd om te verdwijnen. Hoe het dan op Nias gaan zal en of daar niet weder binnen kort tijdelijk een detachement geleverd zal moeten worden, zal de toekomst leeren.

In de Padangsche Boven- en Benedenlanden blijven van de, vroeger zoo talrijke posten slechts Bangkinang en Korintji over. Aldaar is een zelfstandige compagnie en een zelfstandig detachement gelegerd. De commandanten zijn rechtstreeks ondergeschikt aan den militairen commandant van Sumatra's Westkust.

West-Indische Berichten.

Suriname. De *Suriname* had het o. i. bij het rechte eind door in haar nummer van den 2en Februari ll. haar leedwezen te betnigen over de aanvankelijk van weinig sympathie getuigende uitlating van *Onze West* over de voorgenomen bestuurs-decentralisatie en instelling van gemeenteraden. In tegenstelling met laatstgenoemd blad, meent *Suriname* dat daardoor juist inkrimping van het getal functionarissen bereikt zal kunnen worden en een gezonder toestand in het beheer der kolonie verkregen.

Wij zijn het ten deze volkomen met *Suriname* eens. Een centraal gezag, dat zich met alle tot zelfs de nietigste lokale belangen heeft te occuperen, moet noodzakelijk duur werken en met een veel grooter personeel, dan een gezag, dat zich slechts met de algemeene leiding en het algemeen toezicht ten aanzien dier lokale belangen belast, terwijl eerstgenoemd toch bovendien plaatselijk nog vertegenwoordigd behoort te zijn, voor het rechtstreeksch toezicht op den geregelden gang van zaken.

Hetzelfde blad nam, zonder vermelding van de bron, — waarschijnlijk een vergissing — waaruit zij putte, woordelijk over, wat wij betreffende de bacove-cultuur op Jamaica aan de *Times* ontleenden, en voegde daaraan toe: „Ofschoon ook hier zware winden wel eens nadeel toebrengen aan bananen- en bacoven-velden, zijn zij toch zelden van dien aard, dat hunne noodlottige kracht niet gebreedeld kan worden door oordeelkundig aangebrachte windbrekers, d. z. groote boomen die den wind opvangen en tegenhouden.

Een andere kwestie is echter de ontevredenheid over de regeling van den afzet en het vervoer. Bij ons moet in deze kwestie eene regeling nog getroffen worden. Daartoe vertrok Dr. van Hall, landbouw-inspecteur, met den heer Bierens de Haan, directeur van de Ned. Hand. Mij., om in de Ver. Staten van Amerika overeenkomsten dien-aangaande te treffen.

Te hopen is dat het Bestuur geene overeenkomst goedkeurt, waarover men evenals in Jamaica, later te klagen zal hebben. Het voorbeeld van dit eiland is zeker leerrijk. Als de les maar niet veronachtzaamd wordt.”

De insinuatie in de *Paramaribo* tegen den heer Nijssen gericht, waarop wij indertijd in ons blad wezen, heeft geleid tot een aanklacht van den aangevallene tegen genoemd blad.

Typisch was bij de behandeling dezer zaak voor het gerecht de houding der verantwoordelijke redactie van dit blad. Deze schoof de schuld op den schrijver van het lasterstuk, terwijl de schrijver zich weer achter de redactie dekte. 't Is te hopen, dat de zaak den 14en Februari ll., waarop de uitspraak zou vallen, tot volledige klaarheid is gebracht, en deze uitspraak moge dienen om aan den laster, die zich zoo dikwerf achter de leuze van het algemeen belang te dienen verschuilt, in de kolonie een voorbeeld te stellen.

Zooals bekend, bevinden zich onder de immigranten van Java in deze kolonie, tal van *undesirables*, en wel voornamelijk onder die van het vrouwelijk geslacht, welke zoodra de contracttijd is verstreken in de kolonie blijven hangen om er het heilgerle van prostituées te versterken. Gouverneur Idenburg heeft besloten eene razia onder deze luitjes te doen houden en ze naar den „gordel van smaragd” te doen uitwijzen. Herhaaldelijk is in de lokale bladen op het slechte voorbeeld gewezen, dat van deze vrouwen voor het mindere toch reeds zoozeer voor bandeloosheid vatbare surinaamsche volk moest uitgaan, zoodat de maatregel niet nalaten kan te Paramaribo te worden toegejuicht.

Overigens niets bijzonders bij de rond; alleen troffen ons o. a. enkele personalia in een der surinaamsche bladen, waaraan wij b. v. ontleenen, dat een commies bij het bouwdepartement te Paramaribo eertijds met verlof naar Nederland komt om zijn geschokt zenuwgestel door hard werken ietwat te restaureeren.

'n Ander interessant bericht is dat volgens hetwelk een geacht lid der surinaamsche maatschappij door hetzelfde blad „volkomen hersteld en tot het algemeen verkeer toegelaten” verklaard wordt.

Curacao. Het aftreden van de leden van den Raad houdt de gemoederen in deze kolonie nog steeds bezig. Het gaf der *Amigoe* aanleiding tot eene hoogst zonderlinge argumentatie om eene onzes inziens door het optreden dier heeren zoo gedurende de laatste jaren voor hun aftreden als bij hun theatraal heengaan verloren zaak te redden. De verdediging van het bestuur door een cura-

caosch blad deed de *Amigoe* een greep doen in het persoonlijk verleden van een der door men aangewezen hoofdmedewerkers aan dat blad, om die verdediging voor te stellen als eene ingegeven door eigenbaat, ten einde aldus in het gevele te komen bij het bestuur der kolonie.

De *Amigoe* houde ons ten goede, dat wij niet kunnen nalaten, ons leedwezen te betnigen, een tegenstander, met wien we gaarne in eerlijken, open kamp zoo dikwerf in het strijdperk traden, juist om dezelfde aangelegenheden, waarin het sensationeel Raads-incident nu zijn oorsprong vond, zijn toevlucht te zien nemen tot een wapen, dat eerlijke journalistiek niet genoegzaam weet te veroordeelen.

De *Amigoe* zegt, door het algemeen belang gedreven noodgedwongen van dit wapen te hebben gebruik gemaakt, waarvan ze nu reeds zelf de scherpte begint te gevoelen, wijl het hem, die er zich van bedient . . . niet verhoogt. Het algemeen belang?

In een hoofdartikel van den 21en Januari 1905 zette de *Amigoe* uiteen, dat de houding van den Kolonialen Raad bij het afstemmen van verschillende posten op de begroting van dat jaar, overeenkomstig de door den minister van koloniën gemaakte opmerkingen, moest worden toegeschreven aan de vrees eensdeels om misbruik te maken van den steun van het moederland, anderdeels om door medewerking aan de voorgestelde maatregelen verantwoordelijk te worden gesteld voor noodig geworden verhooging der belastingen.

Of het algemeen belang wordt gediend door eene op dergelijke motieven gebaseerde obstructiepolitiek, vermeenen wij te mogen betwijfelen, terwijl we uit de dagblad-litteratuur dezer kolonie van nog recenten datum het een en ander zouden kunnen aanhalen, waardoor ten duidelijkste blijken zou, dat die obstructie-politiek maatregelen trof, die in het algemeen belang werden noodig geacht door wie nu meê-huilen over vruchteloze proefnemingen en maatregelen van hoogstens problematiek nut.

De hoedenindustrie maakt vorderingen op Curacao. We ontleenen aan de *Amigoe* het volgende:

„De eerstelingen zijn binnengehaald. De eerste twintig fijnere hoeden werden verkocht. Twee hoeden, zeer goed gemaakt, brachten ieder 3 Gld. op, een paar f 2,75, andere f 2,50, de minst goede, maar nog veel beter dan vroeger, f 1,75. Nu kan men toch eens zien, welk een voordeel deze fijnere methode brengt aan ons volk. Vroeger ontving men f 4 à f 4,50 voor 12 hoeden, nu f 3 voor een hoed. En dit zijn de eerstelingen, wij mogen gerust veronderstellen, dat de kunst nog vooruit zal gaan.

Onze vlechtsters zullen wel haar best gedaan hebben om weer een paar extra-fijne gereed te hebben voor a.s. Woensdag, als de rijke Amerikanen met de Prinzessin Victoria Louise hier een kijkje komen nemen. Hoe meer bekendheid er aan onze Curacaosche hoeden kan worden gegeven des te beter, daardoor hopen wij in aanraking te komen met vaste geregelde afnemers. Eerst wanneer er geregelde, vaste afname van onze hoeden zal verkregen zijn, is het bestaan der industrie verzekerd. Daaraan moet dus door de „Cur. Maatschappij” alle aandacht worden geschonken.”

Surinaamsche Schetsen.

VII.

De melaatschen en de inrichtingen ter hunner verpleging.

Er is een tijd geweest, dat er in Suriname geen Lepra bekend was. Onder de oorspronkelijke bewoners, de Indianen, schijnt ze niet te zijn voorgekomen. Men beweert wel eens, dat zij er tot op enkele uitzonderingen na van vrij zijn gebleven. Daar de Indianen veraf wonen in hunne dorpen aan de bovenrivieren, is het verschijnsel, dat ze vrijwel verschoond zijn gebleven van de ziekte, die vooral in de bevolkte, hygiënisch niet bevoorrechte plaatsen, heerschende is, op zich zelf nog zoo opmerkelijk niet. Onder de Afrikaansche slaven, met wie deze ziekte zonder twijfel is meegekomen, heeft zij zich allengs uitgebreid, dank zij de verwaarloozing, het dierlijk leven, de ellende van lichaam en ziel die alom — en in Suriname zeker niet minder dan elders — met de slavernij gepaard gingen. Wat thans als een plaag van het land is te beschouwen kan dus beschouwd worden als een noodlottig gevolg van vroegere misstanden. Het heden is een straf voor 't verleden. Men kan het kwaad niet wijten aan de heerlijke natuur en het prachtige klimaat, niet aan Suriname alsof het er een land voor was, maar moet zeggen dat de hebzucht, het niets ontziend winstbejag, het alleronchristelijkst bewind van vroegere machthebbers en handlangers, de slavenbuiters, het hebben gedaan. Nederland heeft dus schuld aan deze toestanden.

Er is in Suriname zooveel verkeerd en betreurenswaardigs dat hem, die er pas mee kennis maakt, in hooge mate tegen de borst stuit en ieder die niet allengs ontaardde, blijft ergeren. Maar dit alles vindt voor 't grootste deel zijn verklaring hierin, dat Suriname een slavenstad was en zulks tot voor nog maar 43 jaren! Dat er nog uitgegroeid is de maatschappij van heden die bij al dat ongeregelde en onbeteugelde zooveel goeds heeft, is werkelijk te roemen en geeft goeden moed voor de verdere ontwikkeling der bevolking.

Door de slaven gekomen, door hen overal gebracht. Thans is geen enkel district van lepra vrij. Maar in de stad komt zij 't meest voor. Daar is, kan men zeggen, de haard. In de achterbuurten, de buitenwijken, zooals men zegt, met haar onooglijke verblijven, waar men zoo goed als verborgen is voor 't oog der stedelingen, (een melaatsche die zich op straat vertoont wordt aangehouden en naar 't gouvernements-etablis-

sement gezonden, terwijl de aanhouder f25.— ontvangt), op de erven, achter de kleine en grootere woonhuizen ook der voornaamste straten, waar de kleine lieden, negers, kleurlingen, alsook wel verarmde Europeanen in kleine benauwde kamers en negerwoningen opeengehoopt wonen en geen frissche wind kan doorwaaien om die hopen te reinigen — daar woekert die ziekte en vindt ze een gunstigen bodem. Lepra is in aetiologischen zin eene ziekte van armoede en ongezonde levenswijze. Van die ongezonde oorden kruipt ze ook elders heen, ook waar men haar niet zoeken zou. Niet de arme neger, de zich weinig om hygiëne bekommerende, door opium verslapt Chinese, de zich slecht voedende koelie, de door ontbering of wel door onmatigheid ontzenuwde blanke — niet zij zijn 'talleen die als een prooi worden uitgekozen. In de betere standen zijn de gevallen wel niet zoo talrijk, maar er zijn er toch vele.

Niet dat men zich algemeen en altijd zoo met de ziekte bezig houdt. Er wordt wel eens over gepraat. De nieuw aangekomenen ontvangen nu en dan waarschuwingen. Angstige lieden ja, die zijn er wel. Maar op den duur gaat de meeste vrees er af. Men vergeet het bijna. Niemand behoort evenwel Suriname te schuwen, evenmin als men b.v. de Zaan zou schuwen als daar typhus heerscht. Iedere Amsterdamer die er zijn wil, gaat er toch heen. En — kwalen zijn overal!

Zeer loopen de meeningen uiteen over 't aantal leprozen in onze kolonie. Wijlen Dr. Broes van Dort (een lepra-specialiteit die er in Suriname onderzoek naar deed), vernam dat het wel een 2000 werd begroot. Dat cijfer schijnt overdreven. Tusschen de 500 en 1000 zou dichter bij de waarheid komen. Op een bevolking van ruim 70.000 wellicht 500 lijders, zou dus op elke 10.000 70 lijders zijn, en in vergelijking van enkele districten in Britsch-Indië zeer ongunstig, daar een door de Engelsche Regeering aangestelde commissie tot onderzoek naar de verspreiding der melaatschheid indertijd in enkele rijken in Britsch-Indië 30 en 40 op de 10.000 vond, zelfs een paar departementen met 43 en 47.9.

Geen wonder dat men in vroegere jaren de gebiedende noodzakelijkheid inzag tot het nemen van strenge maatregelen, welke men in de Gouvernements-publicatie van 7 Sept. 1830 (St. Bl. no. 13), vindt opgeteekend.

Batavia, verweg aan de Coppenerivier was toen aangewezen als bewaarplaats der zieke slaven, die daarin levenslang werden opgenomen. De toestand werd allertreurigst en een ruimer etablissement werd een dringende vereischte.

In 1897 werd door het Gouvernement op Groot-Chatillon op een zeer uitgebreid terrein, gevormd door eene groote kromming der Suriname-rivier, 3 uur stoomens van de stad, een eigen gesticht voor de lijders uit de lagere volksklasse opgericht. De armen die geen heenkomen hebben, en de overtredders der verordening die door de geneeskundige commissie voor opzending geacht worden in aanmerking te komen, gaan daarheen. Het is meer een bewaarplaats dan een gesticht. De zieken wonen er en worden er gevoed, maar eigenlijke verpleging ontbreekt. Toch is dat etablissement in de plaats van dat op Batavia gekomen, een ontzaglijke groote verbetering en een goed werk was het van wijlen Gouverneur Van Asch van Wijck, toen andere plannen onmogelijk bleken, deze inrichting er door te halen.

Het gouvernements-asyl bestaat uit een dubbele rij kleine huizen voor mannelijke en vrouwelijke lijders terwijl de gehuuden huisjes voor zichzelf hebben. Een groot aantal der leprozen zijn Britsch-Indische koelies, wel ongeveer de helft. Er is geneeskundig toezicht van een Gouvernements-geneesheer. Groot-Chatillon was weleer een suikerstaat, zoo genoemd naar zijn bezitter, den wijdvermaarden Gouverneur van Aersen van Sommelsdijck.

De Rooms-Katholieken hebben hun Gerardus-Majella-stichting door de Sommelsdijcksche kreek van hun ziekeninrichting aan de Gravestraat gescheiden en in de onmiddellijke nabijheid van het militair hospitaal. Er zijn daar reeds een groot aantal zieken, wonende in een betrekkelijk beknopte ruimte en zeker door de liefdezusters voortreffelijk verpleegd. Het is de eer der R.-K. geestelijken, dat zij het eerst het denkbeeld eener verpleging op groote schaal aan de orde hebben gebracht. Zij hadden de middelen voor wat zij wenschten te stichten. Daar hun asyl te dicht bij de stad ligt, zijn er de laatste jaren stemmen opgegaan om het verplaatst te krijgen.

En ten slotte dan het Protestantsche asyl: „Bethesda”, gelegen op denzelfden grond waar het Gouvernements-etablissement is. Toen de Protestanten ook door giften uit Nederland in staat waren gesteld voor de leprozen wat te doen, was het de vraag waar zij hun verpleging zouden inrichten en werd besloten nu eenmaal op Groot-Chatillon een groot terrein beschikbaar was, daar hun asyl op te richten, van de bestuursinrichting behoorlijk gescheiden, maar toch dicht genoeg er bij om voor de protestanten van beide inrichtingen een gemeenschappelijk behuis te hebben en het den Directeur-leeraar der Protestant-sche vereeniging mogelijk te maken ook voor de Protestantsche staatsverpleegden dat te doen en te zijn, wat hij naar zijn eigen wensch en naar de bedoeling der Vereeniging zich voorstelde.

In 1899 werd door drie Protestantsche Kerkgenootschappen in Suriname; de Ned. Herv., de Lutherse Gemeente, de Moravische Broeders of Evangelische Broeder-Gemeente, hun „Bethesda” opgericht. De Di-

recteur, die tevens met het geldelijk toezicht is belast, is Broeder Weiss der Hernhutters, die met zijn jonge vrouw zijn leven wijdt aan deze ongelukkigen der Maatschappij.

„Bethesda” is geen eigenlijk gesticht en geen hospitaal, neen veeleer een dorpie, een soort nederzetting, eene kolonie van leprozen, waarin iedereen zonder onderscheid van geloof of nationaliteit wordt opgenomen. Het is een waarlijk vredig oord, een oord van barmhartigheid, doortrokken van den vromen vriendelijken zin, waardoor zooveel zusters en broeders der Evang. Broeder-gemeente uitblonken. Er is niet van toepassing wat van de hel bij Dante gold: „Die hier binnen treden, laten alle hoop varen.” Hier vinden de ongelukkigen al dat goede, waarvoor hij in zijn staat vatbaar is. Hier blijkt dat voor 't zwaarste lot de liefde nog raad weet en zij heeft twee bondgenooten in die weemoedige samenleving: den Godsdienst en de natuur.

„Bethesda” ligt op een ruim terrein, gemakkelijk nog te vergrooten, gescheiden in een wandel- en recreatieoord en in een nog grooter verblijf waar de verpleegden wonen. Die woningen door een net aangelegden tuin van elkaar gescheiden — mannen en vrouwen — hebben elk meestal twee kamers met een doorlopende galerij voor en achter. Ruim genoeg, net, frisch en gezellig. Bij het naderen ziet men de vriendelijke kerkgebouwen der Protestanten en Rooms-Katholieken zich boven de omgeving verheffen, alsmede in de verte, tusschen het groen, de aardige bruggen en witte huisjes.

Suriname's bevolking is het asyl op prijs gaan stellen. Het wordt een gewoonte aan de ongelukkigen aldaar te denken en wat voor hen af te zonderen. Broeder en zuster Weiss hebben op een reis naar Amerika om fondsen te verkrijgen, heel wat vrienden gevonden en zijn in staat gesteld met de door hen gecollecteerde gelden verbeteringen aan te brengen en een vergrooting voor te bereiden. Ook heeft Mrs. Pigott, de echtgenote van den Engelschen Consul te Paramaribo, belangstelling in haar kring in Engeland opgewekt.

Dat de inrichting eene kostbare is, zal elk beseffen, die weet dat elke verpleegde op f60.— per jaar komt te staan.

Er gaat van „Bethesda” aantrekkingskracht uit. Bezoekers worden verrast door dat tooneel van dit vriendelijk samenleven te midden van het overigens wilde oerwoud aan de Boven-Suriname. Nu wil „Bethesda” een eigen stoomvaartdienst openen met Paramaribo om het afstandsbezwaar te ondervangen en dan zal Groot-Chatillon met de stad telefonisch verbonden worden, het eerste voor eigen rekening, het tweede voor dat van het Gouvernement. De kosten van aankoop van een flinke stoombarkas worden op f15.000 geschat.

Lezers, wanneer ge in uw overvloed iets missen kunt, vergeet dan „Bethesda” niet. Ze is het waard.

REMAN IRUS.

Van Vreemde Koloniën.

De bananen cultuur Aan het belgische *Recueil Consulaire*, waarin door den consul-generaal van België in Centraal-Amerika het een en ander wetenswaardigs wordt medegedeeld betreffende de amerikaansche Unisted Fruit Company, die op Jamaica, Cuba en San Domingo, in Costa Rica en Columbia uitgestrekte aanplantingen van bananen heeft aangelegd, ontleenen wij het volgende betreffende het nut der bananen:

„De banaan is een eenige vrucht. Zij bevat alle bestanddeelen van het brood, en heeft zelfs meer voedingswaarde dan de witte maïs. Een acre met bananen beplant levert 44 tot 133 maal meer voedingsstoffen op dan een zelfde veld met aardappelen of tarwe beplant. Men schat dat drie vierden van een acre tarwe voldoende zijn om twee personen een jaar lang te voeden, maar een zelfde uitgestrektheid met bananen beplant kan vijftig menschen voeden. De jonge planten leveren na twaalf maanden reeds rijpe vruchten. Deze groen geplukt, gedroogd en vernalen geven een goed brood. De banaan wordt ook de „vorstin der tropen” genoemd en de veelvuldigheid der doeleinden, waarvoor men haar kan bestemmen, is verbazingwekkend. Zij vervangt de tarwe, rogge, haver en rijst. Afsgecheiden van de vrucht wordt het binnenste van den stam, dat zetmeel bevat, gestampt, gekookt, om als voedsel te dienen. De jonge spruiten worden gekookt bij wijze van groenten genuttigd. Men trekt een lekker drank uit het bananen sap. Onze consul te Santo Tomas in Guatemala maakt er whisky van. De bladeren dienen voor dakbedekking, matten en ligstroo. De vezel wordt gebruikt voor de vervaardiging van matten, maar men weeft er ook kanten en doeken van, zoo fijn, dat men vele yards er van in ééne hand kan houden. De zwaardere deelen worden tot touw verwerkt. De asch afkomstig van de verbrande stammen wordt gebruikt in de suikerraffinaderij. Men maakt ook papier van de vezelstof. De schors dient om er inkt of schoensmeer mee te maken. De schil en de vrucht bevatten veel olie en men kan was uit de bladeren trekken.”

Hoevelen hebben, die „eeuwige pisang” door kokkie aan rijst of avondtafel opgedischt verwenshend, aan het veelzijdige nut gedacht der gemade vrucht?

Het Kolonial Wirtschafliche Komitee. De arbeid van dit Comité uit den Duitschen Kolonial-Verein over het jaar 1904—1905 is onlangs in een rapport openbaar gemaakt. Wij ontleenen aan dit rapport het volgende: De exploitatie van agaven en bananen als textielplanten is ontwikkeld door cultuurproeven en verbeterde ma-

chines. De studie betreffende aanplant enz. van jute werd voortgezet. De Duitsche koloniën hebben in het verslagjaar voor 931000 marken aan katoen en vezelstoffen uitgevoerd tegen 584000 marken in het jaar te voren.

De productie van caoutchouc is van 640000 tot 6.324.000 marken gestegen, een groote vooruitgang zeker, maar waar dit laatste bedrag slechts ongeveer 6 percent uitmaakt van de totale hoeveelheid caoutchouc, die in Duitschland in 1904 werd ingevoerd, wordt getracht de productie in de eigen koloniën te verhoogen. Zoo is besloten tot uitzending van commissiën naar die koloniën, met name naar Nieuw-Guinea, waar men zich voorstelt de inboorlingen te bewegen caoutchouc en gutta percha te zamelen en te planten.

De productie van olie-bondende zaden en vruchten steeg van 8.499.000 tot 9.092.000 marken, waardoor slechts ongeveer 4½ percent van de totale behoefte van het moederland werd gedekt. Het Comité moedigde het zoeken naar verbeterde machines aan voor de behandeling van dit product, en vestigde model-inrichtingen in Togo en Kameroen. De kokospalm-cultuur breidt zich in Nieuw-Guinea uit.

Het Comité heeft zich beijverd om ten aanzien van de koloniale voor consumptie bestemde artikelen, de voordeligste soorten in de koloniën in te voeren en de wijzen van oogst en bereiding te verbeteren.

In Zuidwest-Afrika bevat de bodem belangrijke hoeveelheden koper, van welk metaal in het moederland jaarlijks voor eene waarde van 35 miljoen marken wordt ingevoerd. De Otavi-Maatschappij, wier concessie-terreinen koper bevatten legt op het oogenblik een spoorweg van 570 kilometers lengte voor de exploitatie harer mijnen aan. De aanwezigheid van andere delfstoffen is in de Duitsche koloniën geconstateerd zonder dat men evenwel tot nu toe zeggen kan of de exploitatie loonend zal zijn: goud en diamanten worden in Oost-Afrika en Zuidwest-Afrika gevonden, tin in Kameroen, ijzer in Togo, en steenkolen in Oost-Afrika.

Het Comité heeft ten einde den stroom van landverhuizers naar de koloniën af te leiden de Vischrijver-expedite georganiseerd en tal van boringen in Zuidwest-Afrika doen verrichten. Veertig putten zijn er geboord, en verschillende projecten voor afdammingen en indijkingen gemaakt. Ook in West-Afrika (Togo en Kameroen) hebben de commissiën voor de opname van spoorwegen een onderzoek ingesteld naar geschikte terreinen voor Duitsche nederzettingen waartoe evenwel in elk geval zal moeten worden gewacht tot de spoorwegen gereed zijn.

Op het oogenblik bezitten de Duitsche koloniën in Afrika 1450 kilometers spoorweg. Het Comité heeft de volgende ontwerpen gesteund: doortrekking van den spoorweg in Togo tot Soedan, van de Kameroen lijn naar het Tsjad-gebied, en aanleg van de volgende lijnen: één voor Zuidoost Kameroen en één voor Oost-Afrika, deze laatste van de kust door te trekken naar het Nyassa-meer.

In afwachting van de uitvoering van het spoorweg-program, heeft het Comité proeven doen nemen met het gebruik van automobilen voor het vervoer in Zuidwest-Afrika en in Togo, welke vervoermiddelen elk den dienst van 400 dragers verrichten.

Zeevisscherijen. Evenals ten onzent in koloniale kringen is ook in Frankrijk dat onderwerp aan de orde van den dag en wel nithoofde van het snelle verloop der visscherij op de banken van New-Foundland tengevolge van de engelsch-fransche entente, die een einde maakte aan het French-shore-gekibbel maar tevens aan de groote visscherij voor de duizenden fransche visschers, die de vlottende bevolking van Saint Pierre en Miquelon uitmaakten. Het was daar in de laatste jaren toch al niet meer zoo als vroeger, tengevolge van de moeilijkheden, door het bestuur van New-Foundland aan de fransche visschers in den weg gelegd, en van reeds eenige jaren dagteekent dan ook het denkbeeld om een nieuw vischgebied voor de fransche visschers te vinden. Wij hebben reeds de aandacht gevestigd als nitvloeiisel van dat denkbeeld op de studiereis van den heer Gruvel naar de banken van Arguin, in welke streken eens de nederlandsche vlag woei om er voor de fransche te worden gestreken.

Nadat de heer Gruvel van zijne eerste zending in het begin van 1905 naar de Baie du Lévrier ter Westkust van Afrika een voor de visscherij in die streken gunstig verslag had uitgebracht, werd hem in het einde van 1905 eene tweede zending opgedragen, ter voorbereiding der uitvoering van het denkbeeld.

De heer Gruvel, wien de kapitein der genie Gérard chef van den dienst der openbare werken in Mawutanië, was toegevoegd bezocht met het oorlogsschip *Goëland* in December en Januari jl. de Baie du Lévrier en aangrenzende wateren en kusten, om er de emplacementen te bestudeeren voor de verschillende noodige inrichtingen.

Naar aanleiding van die tweede zending gelastte de gouverneur-generaal van West-Afrika, Roume, de onmiddellijke oprichting van een militaire post aan het begin van het schiereiland dat in Kaap Blanc uitloopt; terwijl de aanleg van een groot reservoir aan de eerste vestiging van visschers en aan den militairen post het benodigde drinkwater moet verzekeren.

Die militaire post wordt er noodig geacht om de roovende Mooren, die zich wel eens in die streken ophouden, van het schiereiland af te houden.

In de Baie du Repos zou een los- en laadhoofd komen voor de nieuwe nederzetting, terwijl de oprichting van drie kustlichten de veiligheid der scheepvaart in die wateren zal verzekeren, waar eens het treurspel der *Medusa* zich afspeelde.

Ter verzekering van de politieke veiligheid der plaats is de draadlooze telegrafische verbinding tusschen Kaap Blanc en de hoofdstad van Fransch West-Afrika in studie genomen.

Men vreest in fransche koloniale kringen *d'avoir*

travailé pour le roi de Prusse daar, niettegenstaande reeds sedert drie jaren op den rijkdom aan op de europeesche markten gezochte vissen en schaaldieren in de wateren langs een duizend kilometers lange kust is geweest, geen fransche, wel duitische en hollandsche ondernemers zich daar ter vischvangst hebben gewaagd.

Dringend wordt dan ook van Fransche zijde den franschen ondernemers voor oogen gehouden om zich niet de beste plaatsen in de nieuwe nederzetting door duitische en hollandsche concurrenten voor den neus te laten weg-nemen.

In den jongsten tijd werd ook op andere deelen van den aardbol de aandacht der fransche ondernemers gevestigd. Zoo hoorden we Dr. Charcot na zijne zuidpool-reis aandringen op de vestiging van fransche visschers-nederzettingen in Kerguelenland, naar het voorbeeld der argentijsche visschers in de Zuidpoolstreken, terwijl Julien Bligny in de *Dépêche Coloniale* de aandacht vraagt voor de eilanden Sint Paul en Amsterdam, waar in de veertiger jaren der vorige eeuw een op Réunion gevestigd Poolsch réfugié, Adam Mieroslawski, reeds de visscherij op groote schaal instelde, om echter tengevolge van den weinigen steun zijne onderneming te zien verlopen, zonder echter het einde daarvan te beleven, dat eerst na zijn dood door het faillissement der betrokken maatschappij volgde. Teekend voor onze houding en onze machts-stelling nog in die dagen in de Indische zee is dat de fransche regeering op vertoog der nederlandsche eene aanvankelijke annexatie dier inlanden te niet zou hebben gedaan om slechts de fransche onderneming aldaar onder bescherming der fransche vlag te stellen.

De vestiging nu op Sint Paul en Amsterdam wordt ook aanbevolen uit een oogpunt van strategie, wijl Sint Paul een goede en gemakkelijk te verdedigen oorlogshaven zou bieden.

Teekenen wij ter vervulling van het vorenstaande betreffende de nieuwe nederzetting aan de Baie du Lévrier nog aan, dat men hoopt deze ook dienstig te kunnen maken aan het handelsverkeer met het binnenland.

Het bestuur in Serawak. We hebben tot nu toe altijd dit bestuur hemelhoog hooren prijzen in de engelsche bladen en naar hetgeen ook overigens daarom-trent verluide, moesten wij wel aannemen: dat radja Brooke een voorbeeldig bestuur over zijn land voerde. De *Straits Times* beweert in haar nummer van den 22en Januari II., naar aanleiding van een voorstel in de *Londensche Times* om het bestuur over Broenei in handen te geven aan den radja van Serawak, dat dit land nu nog van alle engelsche koloniën of landen onder engelsche soevereiniteit in Oost-Azië het best bestuurde moet worden geheeten, doch laat daarop volgen:

„Ongelukkig wordt Radja Brooke oud en het bestuur over zijne uitgestrekte en vruchtbare domeinen gaat niet zoo van 'n leien dakje gedurende zijne afwezigheid, in Engeland, als dat onder zijn rechtstreeksch bestuur en dat van zijn vader het geval was. Het engelsch-indisch gouvernement wil den zoogenaamden onafhankelijken hoofden niet toestaan om te lang buiten hun land te vertoeven, opdat de zaken daar niet in het honderd zouden loopen. In geen van het rijk afhankelijk land is de hand van den regeerenden vorst zoo duidelijk op den voorgrond getreden als in Serawak. Gedurende de afwezigheid van den tegenwoordigen bestuurder, schijnt de toestand er niet beter op te zijn geworden. Daar zijn bijvoorbeeld de ernstige troebelen op de hollandsche grenzen, waarvan geen mededeeling is gemaakt, maar die toch ernstig genoeg waren om te leiden tot diplomatieke vertoogen van de nederlandsch-indische autoriteiten. Wij hebben daar ook dat onaangename schandaal gehad betreffende de uitzetting van den heer Brooke Johnson uit de Serawak-Club, omdat zijn zakelijke belangen in de betwiste provincie Lawas rechtstreeks tegenover die van den Radja stonden. Men zal zich herinneren dat de persoonlijke en meest intieme vrienden van den heer Johnson in dienst van den Radja werden gedwongen om voor diens uitzetting te stemmen, wilden zij zich niet de ongenade van den regeerder op den hals halen. Zulke zaken en meer doen het vertrouwen van de europeesche ingezetenen

Om uit te knippen.

INTEEKENBILJET.

De ondergeteekende

wonende te ..... wenscht
donateur-*trice* te worden der Vereeniging **Oost**
lid
en West tegen een jaarlijksche contributie
van f .....

den ..... 190 .....

Straat of gracht

Handteekening

Te zenden aan den Secretaris van het Hoofd-
bestuur:

L. P. F. SCHIMPF.

Theresiastraat 8. Den Haag.

in het tegenwoordig bestuur van Serawak verminderen.”
Intusschen is Broenei dan ook met Laboean vereenigd onder rechtstreeksch engelsch bestuur gebracht. Dat het zaak was in Broenei verandering te brengen, waar de oude sultan er in geslaagd was het aantal zijner onderdanen tot 15,000 terug te brengen, waaronder drie vierden vrouwen, wist men aan het engelsch ministerie van buitenlandsche zaken uit de consulaire verslagen reeds lang, zonder dat zulks tot een ingrijpen van die zijde aanleiding gaf, totdat marine-belangen het oog weder op Laboean vestigden en toen tegelijk de broeneische vuile wasch in den koop werd meegenomen.

Een humanitair op koloniaal gebied. In de zitting van het Engelsch Lagerhuis van den 21en Februari II. werd door den secretaris der Admiraliteit, E. Robertson, mededeeling gedaan van een besluit, betreffende eenige mildere bepalingen ten aanzien van de lijfstraffen aan boord der schepen. De heer Chamberlain gaf hierover zijne tevredenheid te kennen en voegde daaraan toe, als minister van koloniën alles gedaan te hebben wat hij kon om de uitbreiding der lijfstraffen ten aanzien van de inlandsche rassen te voorkomen.

Men moet deze mededeeling wel voor waar aannemen van een zoo hoogstaand en waarheidlievend politicus, maar het feit dat in de engelsche koloniën volgens de *flogging regulations* er lustig op los geranseld wordt, zou ons moeten doen gelooven, dat een engelsch minister van koloniën in dat opzicht weinig in de melk te brokken heeft.

Hoe aan arbeiders te komen? In Duitsch-Oost-Afrika moet een spoorweg worden aangelegd van Dar es Salam naar het binnenland. De ondernemer Holzmann heeft gevraagd Chineesche koelies daartoe te mogen aanvoeren, maar daar kwam niets van in. En nu zal men trachten de inboorlingen door hooge belastingen aan den arbeid te krijgen, terwijl opgestane en onderworpen stammen gedwongen doch tegen betaling zullen moeten werken op particuliere ondernemingen en aan staatswerken. Dat arbeiden zou voor de negers, die nu hun ledigen tijd veelal met onderlinge vechtpartijen dooden, nog zoo heel erg niet wezen, wanneer slechts op behoorlijke behandeling kon worden gerekend, maar waar 'n bestuursman als von Besseler nagenoeg straffeloos uitging, kan men zich voorstellen hoe de behandeling bij particuliere werkgevers moet zijn, terwijl we hier weer zien, hoe de Duitschers, die 'n oogenblik de liverpoolsche schreeuwers bijvielen wegens den arbeidsdwang in Belgisch Congo, nu zelf dien dwang in willen voeren in hun eigen kolonie.

Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië.

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië. 1906. Afl. 2.

De koopman die tegen zijn moeder misdreef. Een op den Boro Boedoer afgebeeld Jataka. door Prof. Dr. J. S. Speijer. — Bijdrage tot de kennis van den Godsdienst der Dajaks van Landak en Tajan, door M. C. Schadee (vervolg). — Bijdragen tot de Spraakkunst van het Oud-Javaansch, door Prof. Dr. H. Kern. — Over de eind-medeklinkers in het Rottineesch en Timoreesch, door Mr. Dr. J. C. G. Jonker. — Sanskrit Kirti, door Dr. J. Ph. Vogel.

Weekblad voor Indië. 2e jaarg. No. 41.

Louis Bouwmeester in Indië (met portretten), door Henri Borel. — De eeuw van het kind, door Th. J. A. Hilgers. — Een waarachtig artiest of een kritische bok? (Verweer van Henri Borel). — De regentsdochter, roman van Victor Ido (vervolg). — Enz.

Mededeelingen van het Nederl. Zending-genootschap Dl. 49. 4e Stuk.

De Deli-Zending in het jaar 1904: a. Referaat gehouden op de Jaarvergadering van het N. Z. G., op 12 Juli 1905, door M. Jounstra — b. Jaarverslag van het Ressort Boekoem en de bijbehorende Hoogvlakte over 1904, door H. Guillaume — c. Ressort Sibolangit, over 1904, door J. H. Neumann. — d. Verwachtingen aangaande de Hoogvlakte. 30 Dec. 1904, door E. J. van den Berg. — De Java-Zending in het jaar 1904: a. Verslag aangaande den werkkring Madjowarno over 1904, door A. Kruijt. — b. Verslag omtrent den werkkring Swaroe, door D. Louwerier. — c. Verslag van het ressort Segeran, door S. S. de Vries. — d. Verslag van den werkkring Pare-dja, door S. Luinenburg. e. Het ressort Kediri in 1905, voorgedragen in de Jaarvergadering des Genootschaps, op 12 Juli 1905, door F. de Munnik.

Berichten van de Utrechtsche Zendings-
vereniging. Maart 1906.

In memoriam. Zending K. Storm — Jaarverslag over het Conferentiejaar 1904—1905 van den zendings-post Tobelo. — Twee Zending-Uitgaven. Enz.

De Ingenieur. 21e jaarg. 1906. No. 10.

Ontworpen Stoomvaartverbinding Java—Zuid-Afrika—Nederland (vervolg en slot).

De Indische Mercur. 13 Maart 1906. No. 11.

Ned. Afdeling der Ned. I. d. Mij. van Nijverheid en Landbouw, Jaarverslag. — Koloniaal Museum. Naschrift op de voordracht „Twee Indische Natuurliefhebbers uit de XVIIIe eeuw, door v. H. — Langsarbaai versus Belawan en Sabang. — De Suikerindustrie in Australië. — Over het wassen van caoutchouc, door T. W. — Dividenden. — Verslagen van Maatschappijen. Enz.

ADVERTENTIEN.

AANGEBODEN.

Tegen 1 Mei a.s., gem. Suite met Serre, 1e Étage, met pension. Voor deftig Heer of Dame. **Reinkenstraat 9, Den Haag.**

Baboe

zoekt gelegenheid met familie naar Indië terug te keeren. Brieven franco onder motto „BABOE” aan de Uitgevers-Maatschappij Het Gemeenschappelijk Belang, *Nieuwe Molstraat 20, Den Haag.*

H. VIJLBRIEF,

MEUBELMAKER

Valeriusstraat 61, 's-Gravenhage.

AMEUBLEMENTEN.

INRICHTING V OR REPARATIE
ANTIÈKE MEUBELE

EISMA & Co.

NOORDEINDE 20, DEN HAAG.

Kassiers

EN

Commissionairs in Effecten.

POPPE SANATORIUM.

Grootste Magazijn in nitsluitend
POPPE EN POPPENKLEEDING
tevens Oudste Reparatie-Inrichting.

Th. A. KEET.

Oude Molstraat 11, Haag.

Over te nemen

voor zeer lage taxatie-prijzen:

Een prachtig eiken Salon-ameublement: canapé, 6 hooge rugstoelen, 2 crapeau's, 1 tafel f 130.—. 6 eiken stoelen met leer f 22.50. 1 zw. gebeeldh. salontafeltje f 7.50. 1 eiken gebeeldh. buffet met dubbele deuren f 50.—. 1 mah. linnenkast f 27.50 en 1 dito f 32.—. 1 mah. boekenkast f 17.50 1 massief noten boekenkast f 25.—. Prachtvolle naaimachines zoo goed als nieuw vanaf f 15.—. Pendules met coupes en candelabres in spot-prijzen, verder nog een groote partij diverse loopers, kleeden, tapijten, matten, deurkleedjes, schilderijen, schilderstukken, spiegel enz. enz. Chicago zilver, couverts en meer. Ziet étalage, de moeite waard om te zien.

OUD VERKOOPHUIS:

87, Helmersstraat 87.

1896

Grootste, oudste

1906

vertrouwbaarste inrichting in
Nederland

met Dames-Deskundige.

Meyr. v. d. Werff,

Stationsplein 45,

bij het Rijswijksche Plein.

Gep dag. van 11—2 en 7—10.

Alle inlichtingen gratis en franco.

G I D S

VOOR

Repatriërenden,

Gratis aanbieding van de Haagseche Uitgevers-Mij,

„HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG”

Nieuwe Molstraat 20.

Deze gids wordt in de onderstaande
hôtels gratis aan de repatriërenden
aangeboden:

Hôtel des Indes, Batavia.

Grand Hôtel „Java” „

Hôtel „Ort” „

„ Du Paviljon, Samarang.

„ Ketabang-Genteng, Soerabaja.

„ Simpang, Soerabaja.

Oranje Hôtel, Padang.